ONTGIN U ZELVEN

Dr. M. H. J. SCHOENMAEKERS.

ONTGIN U ZELVEN.

ONTGIN U ZELVEN

ONSECTARISCHE BESCHOUWINGEN OVER MENSCH EN SAMENLEVING DOOR Dr. M. H. J. SCHOENMAEKERS . . . .

TWEEDE DRUK.

1906
UITGAVE VAN DE THEOSOFISCHE UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ, AMSTELDIJK 76 EN 79, AMSTERDAM.

TYP. DUWAER & VAN GINKEL, AMSTERDAM.

VOORWOORD

BIJ DEN TWEEDEN DRUK.

Het klinkt misschien wel ouderwetsch, maar 't is toch wáár, dat ik bij 't verschijnen van dezen tweeden druk innig behoefte gevoel, openlijk mijn dank te betuigen voor 't gunstig onthaal, dat *Ontgin U Zelven,* zoowel bij de pers als bij 't publiek ten deel is gevallen. Ik ben gelukkig nog ouderwetsch genoeg, om mijn lezers lief te hebben.

Den katholieken criticus, die beweert, dat ik de Thomistische Theodicea nooit begrepen heb, raad ik ten sterkste aan, eens ernstig na te denken over het groote verschil tusschen een wijsgeer, die Gods alomtegenwoordigheid "beredeneert" en den mysticus, die in alles het goddelijke "smaakt".

M. S.

INHOUD.

INNERLIJKE MORAAL.

Een volstrekt onbevooroordeeld mensch bestaat niet. Vóór we een of andere opinie onderzoeken, vóór we over een persoon of daad een meening vormen, hebben wij minstens één eigen overtuiging die ons van andere menschen onderscheidt, eigen in dien zin, dat ze met ons persoonlijk wezen is samengegroeid, dat ze één is geworden met ons zelf, zoo geheel-en-al één, dat we niet denken kunnen zonder haar. Afstand doen van die overtuiging beteekent een fundamenteele verandering in onze geheele persoonlijkheid.

Sommige van die overtuigingen zijn waar, sommige valsch. Eenige zijn 't gevolg van zelfstandig waarnemen en zelfdenken, andere van vertrouwen op voorgangers en leeraren. Maar die overtuigingen bestaan en zijn niet weg te "redeneeren". Ze kunnen alleen weg*groeien*.

Wat spijt het me, dat ik dit vroeger dikwijls uit 't oog verloren heb. Hoe vaak heb ik getracht tegen zulke eigen overtuigingen te redeneeren, "van mensch tot mensch", "van

menschenverstand tot menschenverstand", uitgaande van algemeene waarheden, die alle menschen kennen en huldigen. Nooit leverde 't mij het gewenschte resultaat op — wèl bracht ik mijn tegenstanders soms in 't nauw, wèl bekenden zij mij vaak, niets tegen mijn redeneering te kunnen inbrengen, maar hun "eigen" overtuiging prijs geven wilden zij niet. En zij wilden niet, omdat zij niet konden.

Neen, zij kònden niet. De "eigen" overtuigingen zijn nu eenmaal de persoonlijkheid geworden van de menschen zelf, die deze overtuigingen zijn toegedaan. Ze zijn veel vaster, veel hardnekkiger dan de *algemeene*, *niet*-eigen zekerheden, aangaande "algemeene waarheden, die alle menschen kennen en huldigen". Een echt, dogma-vast katholiek zal ter wille van zijn persoonlijk onwrikbaar geloof aan de H. Drievuldigheid een fundamenteele, mathematische waarheid prijsgeven en halsstarrig blijven volhouden, dat van de drie goddelijke personen, Vader, Zoon en H. Geest, elk op zichzelf genomen God is en er toch maar één God bestaat; ter wille van zijn dogma over de "transsubstantiatie", dat hem zegt: "In iedere geconsacreerde hostie is Jezus aanwezig met Godheid en menschheid, met vleesch en bloed", zal hij blijven beweren, dat één Jezus werkelijk en wezenlijk op duizend

plaatsen tegelijk aanwezig is. Als die katholiek een eenvoudig geloovige is, zal hij zich beroepen op de leer der kerk, waaraan hij zijn volle vertrouwen schenkt, is hij een geleerd theoloog, dan zal hij bovendien met de spitsvondigste redeneeringen de blijkbare tegenspraak tusschen dogma en mathesis trachten weg te praten — maar zijn "eigen" overtuiging zal hij niet prijsgeven ter wille van "algemeene waarheden, die alle menschen kennen en huldigen". En dat zal hij niet doen, omdat hij niet kàn. Redeneer maar tegen zijn dogma's, duidelijk, logisch, eenvoudig, geef hem "doorslaande" bewijzen, argumenten en documenten, authentiek als een echt bankbiljet, klaar als de zon — hij zal u niet begrijpen, hij zal u slecht noemen of dom. En dat zal hij doen omdat hij niet anders kan. Laat hij zich door u "overtuigen" dan is hij allang geen echt, dogma-vast katholiek meer geweest.

Ik haalde den katholiek aan als voorbeeld. Maar wat ik van hem zeide, geldt van iedereen, die een werkelijk "eigen" overtuiging heeft, hetzij die overtuiging "godsdienstig" is, of „wetenschappelijk" of "artistiek". Dr. Van Eeden sprak eens in "d' Geelvinck" over "Klassenstrijd" en betoogde zeer duidelijk, verstaanbaar voor 't intellect van ieder eenvoudigen werkman, dat

de klassenstrijd, dien de sociaal-democraten prediken in tegenspraak is met het streven naar algemeene menschenverbroedering. Een werkman kwam in debat. Hij poogde even te "redeneeren". Dit gelukte hem blijkbaar niet, en toen riep hij uit met bewonderenswaardige zekerheid en vastberadenheid: "En toch zeg ik: klassenstrijd, klassenstrijd, klassenstrijd." De man hàd nu eenmaal een werkelijk "eigen" overtuiging. Die kon hij zich niet laten ontvreemden omdat hij niet kon ophouden te zijn, wie hij was.

Nog eens: Wat spijt het me, dat ik dit vroeger dikwijls niet duidelijk inzag. Daarom zal ik nu eerst zoo duidelijk mogelijk zeggen, van welke "eigen" overtuiging ik in deze studie uitga. Kunt ge u na aandachtig lezen van dit eerste hoofdstuk met mij vereenigen, — lees dan verder. Hebt ge echter een "eigen" overtuiging, die reeds in dit eerste hoofdstuk dwars tegen mij ingaat, lees dan *niet* verder, want dan zult ge mij toch niet begrijpen.

Ziehier dan mijn diepste "eigen" overtuiging, een overtuiging, die ik in mij ontdekt heb na veel leed en strijd, en die ik met recht een ware overtuiging noemen mag, omdat ik weet dat zij

den toets der werkelijkheid in mij en om mij onwankelbaar doorstaan heeft.

De menschen worden, wat aangaat hun begrippen omtrent zedelijk goed en kwaad onderscheiden in twee groote partijen:

1e. De partij der *uiterlijke* moraal. — Deze zegt: zóó moet ik leven en niet anders omdat uiterlijke dingen, b.v. de wetten van een persoonlijken, bovennatuurlijken God, de bijbel, of de "zeden" het zóó willen en niet anders. Het verstand, het gevoel *in* de levende menschen moet zich onderwerpen aan de wetten Gods, den bijbel, de zeden, *buiten* de levende menschen.

2e. De partij der *innerlijke* moraal. — Deze beweert: zóó moet ik leven en niet anders, want zóó wil het 's menschen consequent redeneerend verstand, zóó wil 't het mooiste in 's menschen gemoed. Geen moreel gezag bestaat er buiten kennis van 't menschelijk verstand en mooiheid van 't menschelijk gemoed.

Het spreekt van zelf, dat men geen scherpe grenslijn tusschen die twee partijen trekken kan. Er zijn menschen die zeer innerlijk zijn in hun moreele opvattingen; er zijn ook menschen, die zeer uiterlijk zijn in hun zedelijke begrippen; maar tusschen die twee uitersten liggen evenveel schakeeringen als tusschen volkomen wit en volkomen zwart. Dat neemt echter niet weg

dat die consequente, of nagenoeg consequente uitersten bestaan, en dat de daar tusschen liggende schakeeringen bij de ééne of andere partij behooren naar gelang het innerlijke element sterker is dan het uiterlijke of omgekeerd. Ook kan het voorkomen, dat een en dezelfde mensch in één opzicht (b. v. in sexueele vragen) innerlijk is in zijn moraal en in een ander opzicht (b. v. in vragen omtrent privaateigendom) uiterlijke moraal huldigt. Maar de twee uitersten alleen zijn consequent, en wie zich zelf niet wil tegenspreken moet zich aan de zijde van één dezer twee uitersten scharen.

De partij der uiterlijkheid is de meest zichtbare in de menschenmaatschappij. Zij is georganiseerd in groepen en groepjes, bestuurd door voorgangers en leeraren, officiëele en officieuse autoriteiten van allerlei soort. Zij gehoorzaamt aan priesters, die bovennatuurlijke geboden Gods verkondigen en toelichten, aan geestelijke leiders, erkend als "vakmannen" in de wetenschap van zedelijkheid en godsdienst, aan burgerlijke gezaghebbers, die de zeden handhaven geformuleerd in wetboeken, aan partijleiders, die vóór alles "beginsel" en "program" handhaven.

De partij der innerlijkheid wordt door geen enkele uiterlijke macht of vakgeleerdheid ge-

sanctioneerd. Toch leeft zij, en, waar zij het krachtigst leeft, is ze geheel onzichtbaar voor "de wereld" als de zaadkorrels die groeien verborgen in den donkeren schoot der aarde. De menschen, die tot deze partij behooren, trachten elkaar te ontmoeten, niet omdat ze verbonden zijn door een uiterlijke organisatie, maar alléén omdat zij elkaar liefhebben.

Ik beken mij in alles zoo consequent mogelijk tot de partij der innerlijke moraal, om de eenvoudige reden, dat ik alleen in de waarheid zaligmakende kracht kan zoeken, en omdat de waarheid alleen gekend kan worden door 's menschen in-eigen verstand, gevoeld in eigen gemoed, gedaan in eigen daden. Die reden is eenvoudig voor mij en voor allen, die mij kunnen begrijpen.

Dat alle menschen in al hun denken en strijden en werken naar geluk streven, is een onomstootelijk natuurfeit. De voorstanders eener uiterlijke moraal mogen ons daarom zeggen, wat het met ons geluk te maken heeft, of onze daden van buiten af goed of slecht worden genoemd. Is het eenmaal waar, dat alles voor den mensch slechts in zooverre waarde heeft als 't hem gelukkig maakt, dan *is* alles goed wat ons uiteraard gelukkig maakt, en alles slecht wat ons uiteraard ongelukkig maakt. Goed is

synoniem met heilig en heilig is heilaanbrengend of gelukaanbrengend. Wijst ons een kerkelijk geloovige op een God, die sommige gedachten en daden straft en andere gedachten en daden beloont, dan kunnen wij daarop niet beter antwoorden, dan dat een "heilige", d. i. heil-aanbrengende, gelukaanbrengende God niets welgevalliger kan zijn dan ons geluk, en dat dus ook Hij alles wat ons gelukkig maakt moet goedkeuren.

Zeer verblijdend is 't, dat de innerlijke moraal hoe langer hoe meer veld wint, en de uiterlijke "fatsoensmoraal" of "wettelijkheid" of "kerkelijkheid" of hoe men ze ook noemen wil, steeds meer verdringt. Zeer verblijdend is 't, dat de moralisten zich hoe langer hoe minder bezighouden met uiterlijke instellingen en hoe langer hoe meer *den* mensch bestudeeren, *den* mensch, zooals hij innerlijk is en fataal worden moet. Dat is verblijdend, want alle sociale mistoestanden zijn gevolgen van innerlijke menschelijke gemoedsdrijfveeren, b.v. hebzucht, nijd, haat, heerschzucht, gemakzucht. Het kapitalisme zou geen ongelukkige proletariërs maken, als er geen hebzuchtige kapitalisten en geen gemakzuchtige arbeiders waren. Het gezag zou geen slaven kweeken, als er geen heerschzuchtige tirannen en geen nijdige onderdanen waren.

Nochtans zijn er zeer weinigen, die den zegen

en den vloek der menschheid *in*, geheel en al *in* het innigste der menschen zoeken. De "innerlijke moraal" is geen systeem. Zij is niets anders dan de vaste, levendige overtuiging: In het diepst van 's menschen gemoed alleen ligt eigenlijke zedelijke goedheid en slechtheid. Alles wat buiten 's menschen gemoed is, (doeleinde, daden, woorden) is op zichzelf nòch goed nòch slecht. Dat alles is slechts goed als het geheiligd wordt door een goed motief, dat alles is alleen dàn slecht, als het ontheiligd wordt door een slecht motief.

Weinigen zijn er, bij wie deze overtuiging vleesch en bloed geworden is, weinigen, die haar durven toepassen in al haar consequenties. Ik heb daarom, voor de duidelijkheid, de innerlijke moraal meermalen genoemd: de moraal der *intenties*, de moraal der *drijfveeren*. Een menschelijke uiting heeft verschillende oorzaken. Maar de diepste oorzaak, die haar geheel doordringt, haar geheel karakteriseert, haar heilig of onheilig maakt, is gelegen in 't innigste van 's menschen gemoed. Die oorzaak is 't motief, de intentie, de drijfveer waaruit de handeling, het woord of welke menschelijke uiting ook, voortspruit [1]. Is die drijfveer uiteraard goed,

[1]) Men onderscheide tusschen *het doel* eener handeling en *de bedoeling* of intentie, of motief, of drijfveer. Het

heilig, zegenend, dan moet de uiting goed, heilig, zegenend zijn. Is die drijfveer echter uiteraard slecht, dan moet de uiting ook slecht wezen. Ik zeg: *uiteraard*. Het kan natuurlijk gebeuren, dat een goed bedoelde daad slecht uitvalt, en dat een slecht bedoelde daad goed uitvalt. Maar *uiteraard*, d. i. *in haar diepste wezen* is een goed bedoelde daad altijd goed en een slecht bedoelde daad altijd slecht; en de *moreele* appreciatie eener daad geldt juist haar diepste wezen, *niet* haar uiting of gevolg.

Thans is mij dit zóó duidelijk en zoo evident juist als de eenvoudigste mathematische waarheid. Ik verbaas mij soms, dat ik dit vroeger niet even gemakkelijk kon inzien als nu. En, als ik niet door eigen, eigen ondervinding wist, hoe ontzettend moeilijk het is, zich in zijn zedelijke begrippen los te maken van alle imponeerende uiterlijkheid, zou ik geneigd zijn, ieder, die 't niet met mijne eenvoudige "moraal der intenties" eens was, een huichelaar te noemen. De ontwikkeling echter van mijn zieleleven

---

doel geeft antwoord op de vraag: *waartoe* geschiedt die handeling? (b.v. *om* geld of eer). De *bedoeling* of drijfveer geeft antwoord op de vraag: *Waaruit* ontstaat die handeling? (b.v. uit liefde, uit haat, uit nijd, uit medelijden).

heeft me geleerd, dat de begoocheling der uiterlijkheden haast onoverwinnelijk is. De kerk, waarin we zijn opgevoed, de traditie, die onze ouders ons bij onze geboorte meegaven, een of andere sociale "beweging" van onzen tijd, waaraan we, om welke reden ook, actief of passief "meedoen", beïnvloedt ons gewoonlijk zóó sterk, dat 't schier onmogelijk is, ons een oogenblik geheel afgescheiden van die kerk, die traditie, die "beweging" te denken, en dan geheel ons zelf te zijn.

De sociale "bewegingen" beïnvloeden ons wellicht nog sterker dan kerken of tradities. Ik ken in ons land geen sociale beweging, die zóó krachtig en tevens zoo ethisch tegen de heiligheid van kerken en tradities protesteert als het z.g.n. "Christen-Anarchisme". En toch kunnen de woordvoerders van het Christen-Anarchisme niet consequent innerlijk moreel zijn.

Onlangs schreef een eminent Christen-Anarchist, Felix Ortt, in het "Vrede-tijdschrift" [1]) een artikel: "Liefde en Huwelijk". Daarin lees ik o.a.:

"In 't algemeen mogen we zeggen, dat ons geweten met een daad volle vrede kan hebben. als zoowel de beweegreden tot de daad als de

---

[1]) 1ste Jaargang, No. 4.

daad zelf zoo hoog, zoo zuiver, zoo menschwaardig mogelijk is.

Schiet òf beweegreden òf daad te kort, dan zal ons geweten onbevredigd zijn. Dit is 't geval zoowel, als we een op zichzelf onmenschwaardige of lage daad doen uit nobel motief, als wanneer de daad op zichzelf goed is, maar 't motief niet deugt.

Wanneer wij een arm gezin ondersteunen, dus een daad doen, die op zichzelf goed is, omdat die voor 't geluk van anderen bevorderlijk is, maar we doen dit omdat we er voordeel voor ons zelf in zien, dan voelt het teere geweten die daad toch als minderwaardig of slecht. Wanneer wij met de nobelste bedoelingen een geweldenaar dooden, dan zal toch, al zegt het verstand dat we goed deden, iets voortdurend het geweten verontrusten, n.l. het onmenschwaardige van een medemensch te dooden. Telkens zullen we moeten bedenken, of het gewenschte goede niet langs geoorloofden weg bereikbaar ware geweest".

Slechts terloops wil ik wijzen op de tegenspraak, die er ligt in een verstand, dat zegt, "dat we goed deden" en dat tevens telkens moet "bedenken" (dat "bedenken" is toch zeker ook een daad van datzelfde verstand!) "of het gewenschte goede niet langs geoorloofden weg

bereikbaar ware geweest." Die tegenspraak in een ernstig man als Felix Ortt is mij een aanwijzing te meer, dat logisch denken niet alleen door kerk en traditie, maar ook door een "beweging" op zeer bedenkelijke wijze belemmerd wordt. Van meer gewicht is de uiterlijke opvatting van zedelijkheid, die in Ortt's woorden ligt opgesloten. De christen-anarchistische beweging is, met Ortt, er toe gekomen de beslissing over zedelijk goed en kwaad niet meer over te laten aan kerkelijk of wereldlijk gezag. Door de omhulling van conventie is zij werkelijk heengedrongen. Waarom dringt zij ook niet door de omhullingen van woorden en daden om achter alle uitingen des menschen in zijn rijke gemoedsleven, in de bronnen van 't menschenleven zelve zijn menschenwaarde te zoeken?

Ortt spreekt nog altijd van daden, die "op zichzelf", dus onafhankelijk van hun motief, goed zijn, en van daden, die "op zichzelf" kwaad zijn. Die opvatting van moraal is nog altijd *uiterlijk* (ook de daad is *uiterlijk*, alleen 't motief is *innerlijk)* en miskent dáárom het *blijvende* in zedelijke goedheid en slechtheid. Een daad gaat voorbij, een motief blijft, blijft des te langer naarmate het dieper en krachtiger werkt in 't gemoed. Een daad is een *verschijnsel*, een *gebeuren*, een motief is een *kracht*, die,

zooals alle krachten, sterker wordt doordat ze in werking treedt. Een daad als zoodanig kan daarom alleen *voorbijgaand* goed, d.i. nuttig of *voorbijgaand* slecht, d.i. schadelijk zijn. Maar zij is geen innerlijke en daarom blijvende bron van geluk of ellende. En dàt is 't toch juist wat we in de zedelijkheid zoeken: *blijvende bronnen* van *geluk* of *ellende, zegen* of *vloek*, niet gebeurlijkheden van tijdelijk nut of schade. Tijdelijk nut of schade kan komen van alles. 't Kan samenhangen met edele en gemeene motieven, maar 't kan ook 't gevolg zijn van een lotje uit de loterij of van een cholerabaccil, die al heel weinig met zedelijkheid te maken heeft. Maar zedelijke goedheid is goed, en blijft goed ondanks alle gebeurlijkheden, zedelijke goedheid is geen voorbijgaand nut, maar een levende *zegen;* en zedelijke slechtheid is slecht en blijft slecht, ondanks alle gebeurlijkheden, zedelijke slechtheid is geen voorbijgaande schade, maar een levende *vloek*.

Dien zegen en dien vloek kunnen we alleen vinden in *krachten*, — niet in gebeurlijkheden, niet in daden — in menschelijke krachten, die werken *in* 's menschen gemoed en door werking groeien. Het ondersteunen van een arm gezin is op zichzelf noch goed, noch slecht, omdat het op zichzelf maar een voorbijgaande daad

is, die dus alleen *nuttig* of *schadelijk*, maar geen *zegen* of *vloek* kan zijn. In 't geval dat Ortt als voorbeeld aanhaalt, is die daad nuttig voor 't huisgezin, maar zedelijk slecht, omdat ze voortkomt uit een slechte drijfveer. Het dooden van een mensch is op zichzelf noch goed, noch slecht, ook alweer omdat 't op zichzelf maar een voorbijgaande daad is, die dus alleen *nuttig* of *schadelijk*, maar geen *zegen* of *vloek* kan zijn. In 't geval van Ortt is die daad schadelijk voor den geweldenaar, maar zedelijk goed, omdat ze voortkomt uit een goede drijfveer.

Wie dit duidelijk inziet, begrijpt de zedelijke, absolute waarheid van de veelgebruikte zegswijze: Een goede boom kan geen slechte vruchten dragen, een kwade boom kan geen goede vruchten voortbrengen.

. . .

Wie van blijvende dingen spreekt kan niets wezenlijk nieuws zeggen. Maar is het blijvende niet meer waard besproken te worden dan het vergankelijke?

Ik weet, dat ik in mijn "moraal der intenties" niets wezenlijk nieuws zeg. Het protest tegen uiterlijke moraal is zoo oud als de menschheid. De geschiedenis van dat protest is de ge-

schiedenis van het menschelijkste in de menschheid: zedelijkheid en religie. Dat protest is het echt-menschelijke, zedelijk-religieuse leven, zich verzettend tegen dooden vormendienst. Wie dat eeuwige protest van nieuws krachtig de wereld inzendt van gemoed tot gemoed, die en die alleen doet iets voor den blijvenden groei van menschengeluk. Hij *begint* geen werk omdat zijn werk het eeuwige, alleen-heilige werk is van alle adelmenschen. Opnieuw vertolkt hij in woorden en beelden van zijn gemoed en zijn tijd de levende onsterfelijke natuurtaal der profeten.

Israël ging gebukt onder een dorre wetgeleerdheid en dorre schriftgeleerdheid. Israël was opgesloten in den engen kring van eigen volk, het zag in hopelooze kortzichtigheid met minachting neer op allen, die niet van uiterlijke physieke geboorte, of uiterlijke ceremoniën het officiëele recht hadden gekregen, zich Israëlieten te noemen. Dat was de versteening van uiterlijke moraal. Maar heerlijk is 't te zien, hoe 't mooiste menschenleven telkens en telkens weer door die doode wetgeleerde en schriftgeleerde dogma's heendringt. In Israël zelf staan telkens profeten op, die protesteeren tegen allen vormendienst en het heiligste, het edelste, hun God en hun Al *in* 's menschen eigen verstand en gemoed aanbidden. Revolutionairen zijn 't, die

profeten, revolutionairen in den consequenten zin van 't woord, revolutionairen in de ideeënwereld. "Een nieuw verbond sluit ik met het huis Israël, spreekt Jahwe: ik geef mijne wet *in hun binnenste* en schrijf die *in hun hart.* Dan zullen zij elkander niet langer onderrichten: Leert Jahwe kennen — want zij zullen mij allen kennen, kleinen en grooten" (Jeremia). "De geboden die Ik (Jahwe) u geef zijn niet te hoog, zij liggen niet buiten uw bereik. Zij zijn niet in den hemel, zoodat ge zoudt moeten zeggen: wie zal voor ons ten hemel stijgen om ze voor ons te halen en ze ons te doen hooren, opdat wij ze betrachten? Zij zijn niet aan gene zijde van de zee, zoodat gij zoudt moeten zeggen: wie zal voor ons oversteken naar gene zijde der zee om ze voor ons te halen en ze ons te doen hooren opdat wij ze betrachten? Maar zeer dicht bij u is mijn woord, in uw eigen mond, in uw eigen hart kunt gij het betrachten." (Deuteron).

Zóó spreken van de vroegste tijden de verdedigers der innerlijke moraal, ondanks de geestelijke autoriteiten, die een uiterlijke moraal willen opdringen. Maar 't Farizaeïsme doet óók zijn versteenenden invloed steeds gelden. Israël bleef grootendeels gebonden aan doode wettelijkheid. Jezus had daarom weer denzelfden strijd te strijden, dien de oude profeten ge-

streden hadden. Al zijn predikaties waren weer verschillende vormen van dat ééne, eeuwige protest tegen uiterlijke gezagsmoraal. "Gods Rijk is in u," "God is een Geest en die Hem aanbidden, aanbidden Hem in Geest en Waarheid." Doch ook zijn Christendom werd bestookt door de ondoodbare doodsidee van het Farizaeïsme. Weldra werd het misvormd tot een uiterlijken gezagsgodsdienst in de Roomsche kerk. Het Protestantisme heeft een profetenpoging gewaagd om het innerlijk geweten te herstellen in zijn souvereiniteit tegenover uiterlijk godsdienstig gezag. Die poging mislukte bij gebrek aan consequentie. Immers, nog hielden de baanbrekers van het verjongde protestante Christendom vast aan een uiterlijken, absoluut-geldenden stelregel: den bijbel. Maar de geest, die Luther bezielde, toen hij durfde zeggen: "Hier ben ik, ik kàn niet anders," was een profetengeest, d.i. een heilige kracht uit het rijk der verborgen, innerlijke wereld, waarin de oorzaken van 't heden en dus ook de oorzaken van de toekomst leven. En die zich consequent door dien profetengeest kunnen en durven laten leiden, zullen niet alleen protesteeren tegen een Roomschen Paus, neen, zij zullen breken met *alle* uiterlijke gezagsmoraal, *alle* dogma's, *alle* opgedrongen vormen om alleen

in de motieven van 's menschen eigen, eigen hart menschelijke goedheid en slechtheid te zoeken.

De ééne profetengeest, die zoowel Jeremia als Jezus en Luther bezielde, is onsterfelijk. Hij leeft ook in onzen tijd en uit zich met ongekende universaliteit. In alle rangen en standen, in privaat en publiek leven, in wetenschap en kunst, in godsdienst en zeden dringt de levensbevrijdende gedachte door: Menschen, maakt u los van de boeien van uiterlijke gezagsmoraal, keert in u zelven, aanbidt daar uw hoogste heil, erkent daar de eigenlijke oorzaak uwer smarten!"

Maar 't Farizaeïsme is ook niet werkeloos. Het beïnvloedt niet alleen de "behouders", maar dringt dóór tot de meest "vooruitstrevende" partijen, en blijft oorzaak dat levenwekkende bedoelingen versteenen tot uiterlijk partijgedoe, dat reine drijfveeren vervuilen tot kleinzielige eerzucht en laag succesbejag.

Menige jonge edele ziel gaat te gronde omdat ze zich door mooie leuzen liet verschalken in de netten van bewuste en onbewuste leugenaars.

Liefde tot jonge, welgemeende geestdrift is een der drijfveeren, die me aansporen deze studie in 't licht te geven. Waarschuwen wil ik, voor de zooveelste maal, dat niet al 't "vooruitstrevende" innerlijk is, zooals het uiterlijk schijnt. 't Is zoo aantrekkelijk voor krachtige,

eerlijke jeugd, te strijden voor Waarheid en Recht! Maar, jonge vrienden, laat u niet door algemeenheden imponeeren. Laten we ons eens in bizonderheden kalm afvragen:

— tegen welke oude instellingen de hedendaagsche strijd "voor Waarheid en Recht" zich kant;

— welke *verkeerde* drijfveeren die oude instellingen ontheiligden;

— met welke *goede* drijfveeren een eerlijk en ernstig mensch daartegen bezield moet zijn;

— wat er gedaan moet worden om de slechte drijfveeren in de oude instellingen te verzwakken, en de goede drijfveeren, waaruit een betere samenleving groeien zal, te versterken.

Ik zal kalm tot u spreken, duidelijk en eenvoudig. Ik vraag u niet mij gelijk te geven. Ik vraag u alleen, met mij ernstig na te denken en dan zelf te oordeelen in hoeverre ik goed gezien heb, en in hoeverre ik mij vergiste.

Meer dan oppervlakkige menschenveroordeelaars lief is, zal ik spreken over mijzelven. Niet over persoonlijke gebeurlijkheden, die geen belangstelling van u mogen vragen, maar over de diepste diepten van mijn hart. Dat zal ik doen in de overtuiging, dat in hun innigst wezen alle menschenharten één zijn.

RELIGIEUZE VRIJHEID.

Ik kan mij niet voorstellen, dat er één denkend mensch op aarde is, die niet van tijd tot tijd de waarheid van de moraal der drijfveeren in zijn gemoed voelt. In onze beste oogenblikken voelen we toch allen, *moreele* waardeering, d.i. heel oprechten eerbied voor ieder, die door goede bedoelingen wordt gedreven onverschillig waartoe die goede bedoelingen hem drijven, en *moreele* geringschatting, d.i. heel oprechte minachting voor ieder, die met slechte bedoelingen is bezield, onverschillig welke daden, welke schitterende daden misschien, uit die slechte bedoelingen voortvloeien.

Maar, tot dezulken, die deze waarheid slechts *van tijd tot tijd* aanschouwen, spreek ik niet. Ik spreek tot menschen, waarin de moraal der drijfveeren ten minste *begint* samen te groeien met hun persoonlijkheid.

Ik hoop, lezer, dat gij een van zulke menschen zijt.

Dàn zult ge u zelf ontginnen tot heerlijke vruchtbaarheid.

En 't eerste plantje, dat bij u groeien zal, heet: *vrijheidsdrang*. Vrijheid zult ge willen, vrijheid eerst en vooral van die banden, die niet alleen uwe uiterlijke daden maar ook het innigste van uw geheele zijn kunnen raken, banden, die uw denken en voelen zelf kunnen omvatten, n.l. godsdienstige gebruiken, instellingen en dogma's. Naar godsdienstige vrijheid zult ge streven, voor u en voor anderen. En misschien verheugt ge u, dat de hedendaagsche strijd "voor Waarheid en Recht" zich dikwijls zoo scherp tegen den godsdienst kant. Misschien wilt ge broederlijk de hand reiken aan allen, die den godsdienst willen uitroeien uit het hart der menschen. — Wellicht zullen de volgende ideeën over godsdienstige vrijheid u eenig licht geven. Sprekende over godsdienst zal ik mij bepalen tot het Christendom, daar het Christendom voor ons Westerlingen toch *de* godsdienst blijft.

Twee dingen worden vaak vergeten door "strijders" voor vrijheid:

1e. dat ieder groeiend wezen banden noodig heeft om te kunnen groeien.

2e. dat het *die* banden zelf wil verbreken, welke het niet meer noodig heeft.

Een kuiken-in-het-ei heeft de eierschaal vol-

strekt noodig om te kunnen groeien; en als zijn tijd gekomen is, verbreekt het zelf de schaal.

Een rups heeft haar pop beslist noodig om te kunnen groeien tot vlinder; en, als ze een vlinder geworden is, verscheurt ze zelf haar omhulsel.

Een foetus heeft het moederlichaam noodig om een kind te kunnen worden; en als 't eenmaal een voldragen kind is, voelt het in zich zelf den drang, het moederlichaam te openen om dan te kunnen leven in de vrije lucht — alles, wat de geneesheer doen màg, is het kind te *helpen*, zijn eigen bevrijdingsdrang te volgen.

Wie een kuiken-in-het-ei te vroeg van de eierschaal "bevrijdt", doodt het kuiken.

Wie de pop van een rups verscheurt vóórdat de rups vanzelf een vlinder geworden is, doodt de rups.

Wie een foetus aan de open lucht blootstelt vóórdat hij voldragen is, doodt den foetus.

De aanwijzing, òf een band nog noodig is voor den natuurlijken groei van een levend wezen, ligt in het streven van het levend wezen zelf. Het kuiken streeft er volstrekt niet naar, bevrijd te worden van de eierschaal, vóór deze werkelijk een belemmering wordt

voor zijn levensgroei. De rups wìl niet haar omhulsel verscheuren vóór ze vlinder is. De foetus wìl het moederlichaam niet verlaten vóór hij voldragen is.

Natuurlijk-noodige banden voor den zedelijken levensgroei van vele, vele menschen zijn de godsdienstige, in casu de christelijke leerstellingen. Dàt die banden werkelijk voor hen noodig zijn bewijzen die menschen zelf door het feit, dat ze die banden *willen*, dat hun die banden *dierbaar* zijn. Voorbarig is 't, zulke menschen te willen "bevrijden" van hun kerkelijkheden, hùn moederlichaam. Ze hebben die banden noodig, zoolang zij ze zelf niet willen verbreken. Die banden omhullen geestelijk voedsel, dat zij in zich moeten opnemen. Verbreek die banden, dan zal hun zedelijk voedsel wegvloeien gelijk het eivoedsel uit de gebroken eierschaal, en de geloovige zal zedelijk kwijnen bij gebrek aan spijze. Eerst dàn, als de geloovige àl den geestelijken inhoud van zijn kerkleer genoten heeft, is hij geestelijk voldragen, eerst dan moet hij bevrijd worden, maar dan zal hij zich zelf bevrijden of trachten te bevrijden, voelende, dat hij zijn kerkleer niet meer noodig heeft, dat zij hem zelfs in zijn groei belemmert. Het eenige, wat een

buitenstaander mag doen, is den geloovige te *helpen* zijn eigen bevrijdingsdrang te volgen, hem te *helpen* den geestelijken inhoud der dogma's te onderscheiden van de vormen, waaraan de kerk ondanks alles wil vasthouden. Maar een misdadige begeerte is 't, een geloovige zijn godsdienstvorm te willen ontnemen vóór hij de natuurlijk-geestelijke waarheid, in dien vorm verborgen, geheel en al *begrepen* heeft.

Zij, die den natuurlijken, gezonden levensgroei van menschenzielen willen bevorderen, moeten dus aanhoudend de waarheid voor oogen houden, dat een ziel noch te vroeg, noch te laat mag losgemaakt worden van de banden, waardoor haar denk- en gevoelsleven wordt omsloten. De ziel die te vroeg uit haar omhulsel komt, zal kwijnen bij gebrek aan voedsel — de ziel die langer in haar omhulsel blijft dan noodig is, zal kwijnen bij gebrek aan beweging. Iedere *kunstmatige* bevrijding dient vermeden te worden evengoed als iedere *kunstmatige* opsluiting.

Een duidelijk type van hen, die de menschenzielen *kunstmatig* willen opsluiten, die m. a. w. de menschen geestelijke banden willen aanleggen, welke ze niet meer noodig hebben, is *Voltaire*. Zie b.v. "Dictionaire Philosophique" artikel: "Enfer":

"Als illustratie bij deze passage wil ik een kleine vermaning geven aan die wijsgeeren, die in hun geschriften maar boudweg zeggen, dat er geen eeuwige hel bestaat. Ik zeg hun: Heeren, wij leven niet met Cicero, Atticus, Cato, Marcus-Aurelius, Epictetus, enz.... Wij hebben te doen met schurken, die weinig nadenken; met een massa kleine, brutale menschjes, dronkaards en dieven. Predikt dat volkje maar, dat er geen hel bestaat — ik voor mij zal hun in de ooren schreeuwen, dat ze eeuwig verdoemd zullen worden als ze mij bestelen...."

Als ze mij bestelen... Zie, dàt is *kunstmatig* de menschen in banden houden, die ze niet meer noodig hebben voor hun geestelijken groei. Dàt is niet de waarheid dienen òm de waarheid, dat is de waarheid verstikken om wille van eigen voordeel.

De Voltaire's zijn niet uitgestorven in onzen tijd. Maar zij zijn niet de eenigen, die zondigen tegen 's menschen vrijheid. In het andere, even onzalige uiterste vervallen *die* vrijheidspredikers, die allen, zonder onderscheid, ieder godsdienstig dogma willen ontnemen, die schetteren tegen kerk en godsdienst, tegen priesters en geloovigen, en met heel veel wetenschappelijk geraas betoogen, dat alles, wat ooit op godsdienstigen bodem is gegroeid, slechts onkruid kan zijn. Dezulken vinden maar al te gretig gehoor bij

een oppervlakkige menigte, die graag een beetje geleerd wil doen. *Die* vrijheidspreekers kweeken geen zelfbewuste denkers — zij verbreken de schaal van 't ei voor het kuiken al het voedsel daarin tot zich genomen heeft. De aard mijner positie brengt mee, dat ik wel eens over godsdienst spreek met gewezen katholieken. Het spijt me, dat ik 't zeggen moet, maar 't komt mij voor, dat er betrekkelijk weinige onder hen zijn, die het recht hebben, zich werkelijk *vrij* van hun dogma te noemen. Vele zijn verwaande kwasten, die hun kerk verlieten *omdat zij ze niet kenden* en omdat ze zich o zoo ver verheven achtten boven al die domme monniken en priesters. Neen, dan heb ik liever te doen met den katholieken Thomas van Kempen. Als die me zegt: "Ondervraag gaarne, en luister zwijgend naar de woorden der heiligen, en wees niet afkeerig van de gelijkenissen, die de ouden gebruikten: *niet zonder grond immers* hebben zij die gelijkenissen gebruikt", — dan erken ik in hem den waren hervormer, die het goede in de oude leeringen zoekt om het te behouden en het kwade om het te verwerpen. Maar als een jongen van twintig jaar de katholieke kerk wil doodgooien met een boekje, dat hij niet begrepen heeft, dan krijg ik medelijden met den stumperd. Aanschouwt

het eenvoudigste veldbloempje: het loopt niet weg van de aarde om "vrij" te zijn, maar het zuigt uit den grond wat het noodig heeft om te leven. Dàt is de levenswet voor iederen gezonden groei: *Onderscheid* tusschen voedende en niet-voedende elementen, neem de voedende in u op, werp de niet-voedende weg — "assimileer" en "dissimileer".

Ik wees reeds op de inconsequentie van het orthodoxe Protestantisme, dat, hoewel protesteerend tegen vele uitingen van godsdienstig gezag, bleef vasthouden aan één voor allen absoluut-bindenden uiterlijken regel: de letter van den bijbel. Maar de hoofdfout van het Protestantisme in zijn eerste uiting was, dat het zondigde tegen de levenswet, waarvan ik pas gewaagde. Ik zal me niet belachelijk maken, door gewichtig te verzekeren, dat ik de verdiensten van de Hervormers der 16de eeuw niet wil miskennen — de grootheid van die mannen zal wel blijven bestaan buiten mijn waardeering of miskenning om. Maar nu het Protestantisme een leerrijke geschiedenis heeft, behoeft men geen genie te zijn om te kunnen constateeren, dat het Protestantisme in zijn jeugd te weinig goeds heeft behouden van de oude moederkerk. De voorloopers der Hervorming begrepen de

levenswet van assimilatie en dissimilatie beter dan Luther. Zij keerden zich niet *direct* tegen den uiterlijken vorm van 't Christendom, zooals het in den loop der tijden werd, maar zochten den levenskern die in dien vorm verborgen was en dien de kerk verwaarloosde. Zij zeiden niet: *verander* uwe leer, maar: *leef* uwe leer!

Het moderne, vrijzinnige Protestantisme is consequenter dan het oorspronkelijke orthodoxe. Het houdt aan geen enkelen uiterlijken absoluut-geldenden vorm als zoodanig meer vast, óók niet aan den bijbel, maar ziet in *alle* vormen der heele schepping (dus óók in den bijbel) natuurlijke openbaringen van ééne levende Waarheid. De gezichtseinder van het moderne Protestantisme is dus zeer, zeer wijd. Blijft de katholiek door den druk van godsdienstig gezag opgesloten in de dogma's der kerk, blijft de orthodoxe protestant turen op zijn bijbel, de moderne vrijzinnige aanschouwt met onbevangen blik de heele natuur en weet, dat zijn God leeft in alles, door alles tot hem spreekt. Den godsdienstigen gezichteinder te hebben verwijd, is de groote verdienste van het vrijzinnige Protestantisme. Maar 't komt mij voor, dat het, in zijn ijver om alle beperkingen van den religieuzen horizon te verwijderen, te veel ging turen naar breede verge-

zichten. 't Spreekt van zelf, dat ik geen nieuwe beperking van den godsdienstigen gezichtskring bepleit. Maar — is 't ook soms hartverheffend te staren naar verre luchten en blauwende landschappen-in-het-verschiet, wat dicht bij ons is leent zich het best tot kalm, nauwkeurig onderzoek, tot geestelijke ontginning. Dat nauwkeurig onderzoek, is in de vrijzinnige protestantsche richting niet genoeg tot haar recht gekomen. Wel verdiepten de professoren en predikanten zich in heel nauwkeurige, in heel „critische" ontleding van geschiedkundige feiten en feitjes. Maar wat zij onderzochten interesseerde de "gemeente" niet. 't Is dan ook een publiek geheim, dat de vrijzinnige Christenen klagen over de vaagheid, de onbepaaldheid van de godsdienstprediking van vele hunner voorgangers.

Wie eenmaal de levensaanraking van de groote ideën van 't Christendom in zijn gemoed gevoeld heeft, zal van zelf met *religieuze* belangstelling de heel bepaalde vormen zien, die natuurlijk op Christelijke bodem zijn gegroeid. Vakwetenschappelijke belangstelling richt zich bij voorkeur op feiten van veel uiterlijke schittering of op subtiliteiten, die de eene specialiteit-in-'t-vak gelegenheid geven een andere specialiteit aan 't verstand te brengen, dat deze

't glad mis heeft. Maar in-menschelijke devote belangstelling heeft ieder religieus gemoed voor het meest natuurlijk-menschelijke, d.i. voor datgene wat zich zonder revolutionaire stooten geleidelijk door eigen levensdrang uit het innigste van 's menschen gemoed ontwikkelt. En nu is er maar één natuurproduct, dat zonder revolutionair, kunstmatig ingrijpen van "porders" uit het door Jezus bevruchte menschelijke leven ontstaan is. Dat ééne natuurproduct is het religieuze *leven* van de katholieke kerk. 't Is wel waar, dat de katholieke instellingen en dogma's werden gebruikt door heerschers òm te heerschen, maar de dogma's zelven, de instellingen zelven zijn veelal in 't leven geroepen door de religieuze wenschen van die Christenheid, die niet door revolutionair beweeg in de geleidelijke, natuurlijke ontwikkellng van haar innerlijk leven werd gestoord. Daarom moeten de katholieke dogma's en instellingen het rijkst zijn aan elementen van Jezus' leer. Als Gods Leven zich zoo zuiver en zoo krachtig openbaarde in Jezus, als Jezus goddelijke zaden heeft gelegd in de harten der menschen, dan moeten de vruchten dier zaden gezocht worden in de aspiratiën van zijne eerlijke volgelingen. Eén dier aspiratiën is in het heftige, en heldhaftige gewetensprotest tot gelding gekomen:

"Hier sta ik, ik kan niet anders, God helpe mij. Amen." Maar vele, vele andere zijn verborgen in de dogma's en instellingen der katholieke kerk. Die kerk is voor den Christen het meest nabije met betrekking tot zijn religieus leven. Ieder leven echter voedt zich met zijn onmiddellijke omgeving. Ontdoe dus de katholieke godsdienstvormen van het uiterlijke, doode "gezag" en ge zult heerlijke zielespijze vinden op *uwen* westerschen, christelijken bodem.

De heele christelijke menschheid beschouwend als één moreel individu, één Mensch, die aanhoudend in kennis toeneemt, kan ik in 5 wel te onderscheiden stadiën het proces van zijn zielsontwikkeling voorstellen:

1. Eerst gelooft hij aan kerkelijk gezag en vindt voldoening in passief gelooven.

2. Dan ontwaakt in hem krachtiger, eigen leven, dat protesteert tegen passief-gelooven. Hij begint de kerk te critiseeren. Nog vasthoudend aan haar godsdienstige autoriteit, wil hij in de uiting van haar gezag een goddelijk element van een menschelijk element onderscheiden. Dan zegt hij: De kerk is wel wààr in haar goddelijke leer, maar de menschen, die haar goddelijke leer officiëel dragen zijn heerschzuchtig en gebruiken die leer om te heerschen.

3. Zijn ontwakend leven komt in botsing met de kerkelijke autoriteit. Nog niet ver genoeg gevorderd in zielsontwikkeling om van die botsing te *leeren* zonder verbitterd en dùs verblind te worden, verzet hij zich nu tegen alles, wat onder leiding van menschelijk-godsdienstig gezag is tot stand gekomen. Hij kan echter nog niet religieus leven zònder gezag en neemt daarom zijn toevlucht allèèn tot het officiëel heilige boek zijner kerk.

4. Hij begint in te zien, dat dit officiëel heilige boek evengoed als de oude kerk ware (goddelijke) en valsche (menschelijke) elementen bevat. In zijn godsdienstig leven verwerpt hij nu het *officiëele*, het officiëele in den bijbel evengoed als het officiëele in de kerk, en zoekt nu Gods openbaringen in *de* natuur, in alle spontane gezonde wordingen der schepping. Hij vergeet echter, dat niets los kan zijn van zijn onmiddellijke omgeving en verzuimt daardoor, vooral in *die* natuurproducten te lezen, die in onmiddellijke nabijheid van zijn godsdienstig leven zijn.

5. Nu bemerkt hij, dat zijne onmiddellijke godsdienstige, natuurlijk geworden omgeving, zijne moederkerk is. Hij gaat naar zijn moederkerk terug om nu zonder verbitterd te worden door de fouten van hen, die daarin heer-

schen, die kerk *als geleidelijk natuurproduct* te bestudeeren.

Er zijn zeker nog meer stadiën in de ontwikkeling van het zieleleven van den Mensch, maar slechts deze vijf ken ik tot nu toe uit eigen aanschouwing.

Het vrijzinnige Protestantisme is, globaal beschouwd, nog in het vierde stadium. *Globaal* beschouwd — daar zijn zeker voorgangers van modern protestantsche gemeenten, die hun hoorders tot 't vijfde stadium trachten op te heffen, o.a. de eminente voorganger der "Vrije Gemeente", P. H. Hugenholz Jr. Het vrijzinnig Protestantisme kan veel leeren van de moderne Theosofie, niet omdat deze in al hare beweringen gelijk heeft, maar omdat zij door haar studiemethode en bedoelingen beantwoordt aan het vijfde stadium van religieuze zielsontwikkeling.

De Theosofie beschouwt de godsdiensten als natuurfeiten. Zij wil uit deze natuurfeiten het beste, het meest blijvende, het innerlijke, (het "esoterische") afzonderen en dat beste en meest blijvende aan de menschen geven, opdat zij 't in hun hersenen en gemoed opnemen en verwerken. De Theosoof "bestrijdt" geen enkelen godsdienstvorm, hij "constateert" het bestaan

van iederen godsdienstvorm, die indruk op hem maakt, m.a.w. die in de onmiddellijke nabijheid van zijn innerlijk religieuze leven is, zoekt in dien vorm den blijvenden, geestelijken inhoud en neemt dien op in zijn gemoed en zijn verstand. Hij ziet in de Theosofie niet een afzonderlijken godsdienst, maar vooreerst godsdienst*wetenschap*, die de resultaten van veel godsdienstig *leven* der eeuwen verzamelt. Hij wil echter niet "godsdienstwetenschap" alleen. Hij *leert* niet alleen van de godsdiensten, maar *verwerkt* het geleerde, neemt het in zich op en oordeelt dan over alle vormen der menschensamenleving vanaf zijn eigen standpunt. Dat standpunt is voor de meeste Theosofen een eigenaardig intellectueel getint occultisme. Dat dit standpunt niet iedereen bevalt, is duidelijk en de consequente Theosoof zal daar volstrekt niet rouwig om zijn. Hij moet immers weten, dat niemand iets waarlijk verwerken kan tenzij op eigen persoonlijke wijze. Digestie — geestelijke of stoffelijke — blijft altijd een heel persoonlijke zaak en om geestelijke digestie vooral is 't den goeden Theosoof te doen.

Volgens die theosofische studiemethode zal ik het katholieke leven aan een kalme vrijheidskritiek onderwerpen. Nog eens: het katholieke

leven. Niet het diplomatieke, soms godgeleerde machtsgedoe van heerschers in de Roomsche kerk maar

1. de idealen van iedere Roomsche devote ziel: de kloosterdeugden.

2. de geestelijke hulpmiddelen die ieder vroom katholiek trouw gebruikt: de zeven Sacramenten.

Laten we in die kloosterdeugden en Sacramenten waarheden en daarmee verbonden goede drijfveeren van onwaarheden en daarmee verbonden verkeerde drijfveeren goed onderscheiden. Ieder verwerke dan de geziene waarheid in eigen hoofd, in eigen hart, in eigen daden. Dan zal hij *weten* in hoeverre de strijd "voor Waarheid en Recht" onzen godsdienst, ons concreete Christendom veroordeelen màg, dan zal hij in waarheid godsdienstig *vrij* zijn.

KLOOSTERDEUGDEN.

De katholieke leer heeft altijd een scherp onderscheid gemaakt tusschen Gods *geboden* en Gods *raadgevingen*. Wie Gods geboden onderhoudt is rechtvaardig; wie buitendien Gods raadgevingen, de "evangelische raden" opvolgt is niet alleen rechtvaardig, maar volmaakt, streeft ten minste met heel bizondere middelen naar de volmaaktheid. Er zijn drie "evangelische raden": 1 vrijwillige armoede, 2 volkomen gehoorzaamheid en 3 eeuwige kuischheid. Deze "evangelische raden" worden opgevolgd in de kloosterorden. De jonge candidaten voor 't kloosterleven worden eerst één of meer jaren in die "evangelische raden" onderwezen en ondergaan dan tevens hun proeftijd. Daarna leggen ze voor een bepaalden tijd of voor heel hun leven de gelofte af, door middel van de "evangelische raden" naar de volmaaktheid te streven.

De kloosterdeugden: armoede, gehoorzaamheid en kuischheid zijn dus voor den katholiek geen wettelijke gerechtigheid, geen doen wat

men "mag" en laten wat men niet "mag", maar de idealen van den mensch, die niet meer vraagt wat "mag" of niet "mag", maar in alles streeft *het beste* te bereiken. Die idealen doordringen het geheele katholieke leven. Bijna ieder vroom katholiek voelt zich in den bloei zijner frissche jeugd tot het kloosterleven aangetrokken, en brengt dan slapelooze nachten door in overweging, of hij niet geroepen is, de wereld met al haar genoegens te verwisselen met het geheimzinnig-mystieke, kalme geluk van den monnik. Dikwijls wordt er beweerd, dat de motieven, die jonge menschen naar het klooster drijven niets te maken hebben met mooie geestdrift. Dikwijls wordt er gezegd, dat laffe vrees voor den strijd om 't bestaan of luie afschuw van zwaren arbeid of, ten hoogste, de desillusie eener ongelukkige liefde de jongelieden doet breken met het volle natuurlijke leven om tusschen de eenzame kloostermuren te gaan voortdommelen in lafhartigen vrede, traag nietsdoen of sentimenteel getreur. In 't algemeen echter is dat niet waar. Wie de Roomsche kerk heeft leeren kennen, niet uit boeken van menschen, die buiten het katholieke leven staan, maar doordat hij dat leven zelf heeft gezien en meegeleefd, die weet, dat niet de domste en de lafste en de luiste en de

zwakst-sentimenteele jongens en meisjes het hevigst naar 't klooster haken, maar in 't algemeen juist de sterkste en meest geestdriftige onder hen. Er moet dus óók een waarheid, een echte heiligheid door dat kloosterleven gepredikt worden, een levende waarheid, die de Roomsche jeugd wel niet ten volle begrijpt, maar waardoor ze toch onbewust wordt aangetrokken òmdat 't een waarheid is.

Om die waarheid alleen is 't ons te doen. Die waarheid zal ons een duidelijk antwoord geven op de vraag, die we, als de innerlijke moraal onze moraal is, moeten stellen: welke de mooie *drijfveeren* zijn, die het beste deel der katholieke jeugd met eerbied en geluksverlangen doet opzien tegen monnik en kloosterzuster.

De eerste dan der kloosterdeugden is de "vrijwillige armoede". De kloosterling legt de gelofte af geen persoonlijken, stoffelijken eigendom te zullen bezitten. Alle materiëele dingen, die hij gebruikt zijn gemeenschappelijk eigendom van 't klooster, niets is 't eigendom van een privaat persoon. Het gebedenboek zelfs, waaruit de kloosterling zijn getijden bidt, is niet van hem. De overste van 't klooster heeft er vrije beschikking over en kan zijn onderhoorigen gebieden, hunne gebedenboeken

te ruilen. Ja zelfs het kleed, dat de monnik draagt heeft hij slechts in gebruik zoolang de overste wil. Van geen enkel stoffelijk goed mag de monnik zeggen: dit is *mijn*. Deze armoede wordt gesymboliseerd in de armoedige pij, en in de kaalgeschoren kruin. De mannelijke kloosterling laat een gedeelte van zijn haren kaal afscheren om daardoor te kennen te geven, dat hij zich van al het overtollige wil ontdoen. Met dezelfde bedoeling bedekt de vrouwelijke kloosterling het haar, een der sieraden der vrouw.

Als we ons even in 't orthodox katholiek standpunt indenken, kunnen we gemakkelijk de dwaling erkennen, die in deze vrijwillige armoede is binnengeslopen. Het hoogste Goed is voor den katholiek een *bovennatuurlijke*, d. i.: *buitennatuurlijke* God, wiens bestaan wel uit de gegevens, die de natuur ons biedt "bewezen" kan worden, maar die toch niet met de natuur, haar aard en hare wetten verbonden is tot één onafscheidbaar geheel. God geeft ons wel in de natuur bewijzen van zijn bestaan, maar hij zelf blijft *buiten* de natuur, blijft *boven*natuurlijk. De leuze van hem, die een supranaturalistischen godsdienst belijdt moet dus zijn: hoe verder van de natuur, des te dichter bij God. — De consequente innerlijk-moreele mensch kan echter

niet supranaturalistisch zijn. Hij aanbidt het hoogste, het edelste, *in* zijn eigen hart, en daarom moet hij een noodlottige dwaling zien in de orthodoxe opvatting der armoede, die bij hare ernstigste beoefenaars moet leiden tot het slechte motief: natuurschuwheid en zelfs natuurhaat.

Maar van natuurschuwheid droomt de jongeling niet, die in momenten van onbaatzuchtige geestdrift meent, een kloosterroeping in zijn gemoed te ontdekken. Natuurhaat heeft het jonge meisje nooit gevoeld, dat na een bal of theater of concert met ledig hart en ledige ziel ligt te peinzen in den donkeren nacht: zou er niets beters zijn dan 't genot een "reine du bal" te wezen of begeerige blikken te trekken van elegante heertjes?

Neen, zij voelen iets anders in hun jonge, onbedorven gemoed: *wereldverachting*, diepe *wereldverachting*, die hun in poëtische taal toespreekt uit de ruwe monnikspij en het eenvoudige nonnenkleed, *wereldverachting*, die hun stille slaapkamer herschept tot een ernstige, gewijde kloostercel, waar ze uitrusten van al het holle gedruisch en wufte beweeg daarbuiten.

Wereldverachting — dàt is waarheid, dàt is een goed, mooi motief. O, mocht het mij gegeven zijn, u het onderscheid te laten voelen

tusschen de valsche natuurschuwheid en de heilige wereldverachting. Waar en schoon is de natuur, de natuur met haar luchten en sterren en bergen en dalen en bloemen en dieren en menschen — maar valsch is de wereld, de officiëele geld en fatoens- en eerwereld, die buiten op de heerlijke menschennatuur leugens plakt van deftig gedoe en ijdel machtsvertoon. Schoon en waar is de naakte natuur, schoon en waar is ook de mensch zooals hij uit den schoot der natuur te voorschijn kwam. Maar de mensch is er toe gekomen zijn eigen natuurlijke schoonheid te vergeten, en nu streeft hij ernaar, anders te schijnen dan hij is. Hij slooft zich af om door geld of leugenfatsoen of roem zijn natuurlijke schoonheid, die hij vergeten heeft, te vervangen. Dat streven naar schijnschoon en schijnwaardigheid, die ontzaggelijke leugen, die onze heele maatschappij doortrekt, dàt is de wereld, die Jezus verachtte met heel zijn ziel, en waarvan hij zeide: "Ik getuig u, dat hare werken slecht zijn". Dat is de wereld, waaruit de eerste Christenen zich terugtrokken, de wereld, die walging inboezemt aan ieder eerlijk gemoed. De edele verachting van die wereld is 't, die menig jonge Roomsche ziel met eerbied vervult voor den monnik en de kloosterzuster en haar aanspoort, de gelofte van armoede af te leggen. Helaas,

van de wereldverachting is in de kloosters veelal alleen 't symbool overgebleven, en zij zelve is door den invloed van 't bovennatuurlijke gezagsprinciep overgegaan tot onzalige natuurschuwheid. Voor ons een reden te meer om te trachten duidelijk in te zien, wat de wereld is, om haar in werkelijkheid te kunnen versmaden en te blijven versmaden en door die versmading — niet de natuur te ontvluchten maar tot haar terug te keeren.

Ik meen, dat ik u in drie woorden alle leugen van de natuurschennende wereld noemen kan: *Geld*, *Fatsoen*, *Eer*.

Geld. — De beoefenaars der economische wetenschappen noemen geld een ruilmiddel, en inderdaad geld is een ruilmiddel. Maar 't is nog iets anders n.l. macht. Geld is gecristaliseerde macht. Omdat geld een gebiedende levensvoorwaarde is, kan hij die geld heeft een ander, die 't niet heeft dwingen in zijn dienst te treden en daardoor is 't gekomen, dat geld een onuitputtelijke bron van leugen is geworden.

We behoeven ons volstrekt niet te verdiepen in geleerde economische bespiegelingen, om dat in te zien. Uit 't leven der wereld zelf kunnen we aanhoudend de zeer concreete stemmen van 't geld vernemen, die tot liegen aansporen. “Gij zijt een bruikbaar journalist”

zegt het geld tot den eenen. "Goed, ik zal u nemen in mijn dienst, ik zal uwe talenten gebruiken en u brood en woning en kleeding bezorgen. Maar dan moet ge schrijven zooals *ik* wil. Zegt ge de waarheid, niets dan de reine, naakte waarheid, dan trekt ge geen lezers. Want de waarheid doet pijn en de menschen betalen niet gaarne voor smart. Lieg dan, lieg met mooie woorden en knappe volzinnen, maar lieg, anders betaal ik niet. Er zijn schrijvers, die antwoorden: neen, ik wil niet leven van leugens, al sterf ik den hongerdood. Maar de meesten buigen het hoofd onder de macht van 't geld, dat ze nu eenmaal noodig hebben, en vergulden hun leugens. — "Gij zijt een bruikbaar koopman" zegt het geld tot een ander. "Goed, ik zal u nemen in mijn dienst en u brood en woning en kleeding geven. Maar dan moet ge spreken zooals *ik* wil. Zegt gij de waarheid, niets dan de reine, naakte waarheid, dan koopen de menschen uwe waren niet. Lieg dus, lieg met rappe tong en handige reclame maar lieg, anders betaal ik niet." Er zijn kooplieden, die antwoorden: neen, ik wil niet leven van leugens, al sterf ik den hongerdood. Maar de meeste buigen voor de macht van 't geld, dat ze nu eenmaal noodig hebben en vergulden hun leugens. — "Gij zijt een bruikbaar

administrateur" zegt het geld tot een derde. "Goed, ik zal u nemen in mijn dienst, ik zal u een staatspostje bezorgen, waarvan ge brood en woning en kleeding krijgen kunt. Maar toon niet te veel eigenwaarde, asjeblief! Bedenk, dat gij in dienst zijt. Verberg uw overtuiging diep in uw hart, anders zou ze u kunnen schaden in uw carrière. Kruip, kruip, kruip voor de regeering, die nu het heft in handen heeft, kruip op een sierlijke en slinksche manier, maar kruip, zeg vooral geen onafhankelijke waarheid, anders betaal ik niet." Er zijn menschen, die antwoorden: neen, ik wil niet leven van leugens, maar de meeste buigen het hoofd voor de macht van 't geld en kruipen en liegen en vergulden hun leugens. —

"Ja, maar...."

Och ja, ik wéét 't: geld is nu eenmaal in onze maatschappij even noodzakelijk om te bestaan als brood — dat wèèt ik, en dàt wil ik niet tegenspreken.

Maar ik weet ook, dat een wereld, die door jacht naar geld bewogen wordt, verachtelijk is en dat ik eerbied heb voor de mooie geestdrift eener jonge ziel die uit wereldverachting de gelofte der armoede wil afleggen. En als die mooie geestdrift door supranaturalistisch gezag wordt verminkt, als die ziel zich weldra bitter

teleurgesteld voelt vind ik dat jammer, erg, erg jammer!

Fatsoen is de tweede naam, die de wereldleugen draagt. Ook hieromtrent hebben we geen geleerde bespiegelingen noodig voor onze moreele waardeering. De waarheid, de concrete waarheid, die we allen met handen grijpen kunnen, is, dat het fatsoen *liegt*. Het fatsoen verplicht ons een schurk "Weledele Heer" te noemen, als die schurk maar geld genoeg heeft om "heer" te zijn. Het fatsoen gebiedt ons, de hand te drukken van een wellusteling, als hij bijgeval onze superieur is. Het fatsoen beveelt ons, lief te glimlachen tegen menschen, die we in de grond des harten verafschuwen. Dat fatsoen *liegt*.

En dan de *Eer!* — Eerepostjes, eeretiteltjes, eerelintjes.... Vóór tweeduizend jaren werd een man gekruist. Hij stierf, naakt, zonder geld, zonder fatsoen, zonder eer. De wereld had hem aan 't kruis geslagen uit vinnige wraak, want hij had de wereld gestriemd met felle woorden en rake gedachteslagen; hij had haar gezegd: ik getuig, dat uwe werken slècht zijn. Duizenden menschen noemen zich naar zijn naam — en dansen naar 't pijpen van geld, modefatsoen en eer. Arme marionetten, gij kunt nog wat leeren van een monnikspij en een nonnenkleed.

Neen, neen, wij hebben niet afgerekend met de kloostermoraal, als wij beweren, dat zij "verouderd" is. Als de kloosters ons preeken: "Veracht de wereld", dan moeten we kunnen antwoorden: ja, wij verachten de wereld met groote innigheid, en onze wereldverachting is beter dan de uwe: uwe armoede is in natuurschuwheid ontaard, de mooie drijfveer echter, die de besten uwer naar 't klooster voerde, leeft nog in ons: 't is natuurliefde, waarheidszin en — eergevoel.

De tweede kloosterdeugd, resp. het tweede katholiek-christelijk ideaal is "volkomen gehoorzaamheid". De monnik legt de gelofte af, alle geboden zijner oversten op te volgen. Zoolang de oversten werkelijk oversten zijn, moet de monnik hun gehoorzamen, altijd en in alles gehoorzamen. Een eigen wil mag hij niet hebben, hij moet zijn als een doode stok in de hand van den wandelaar. De wil van de kerk, de wil van zijn superieuren is zijn wil. Zelf heeft hij niets, hoegenaamd niets te willen. In die gehoorzaamheid vooral wordt de monnik geoefend in zijn proeftijd, in 't z.g.n. "noviciaat".

De onwaarheid in deze willooze onderwerping aan uiterlijk gezag springt voor niet-supranaturalisten duidelijk in het oog. Het natuurlijke,

eeuwig-religieuze streven is een streven naar zelf*verwezenlijking*, en niet naar zelf*vernietiging*. De diep-religieuze mensch is fier, juist omdat hij weet te werken aan eigen verheffing met eigen moed en eigen menschelijke kracht. Maar de monniksgehoorzaamheid verbiedt juist fier te zijn; zij zegt, dat de mensch op zich zelf beschouwd niets is, volstrekt niets op eeuwig-zedelijk en eeuwig-religieus gebied; zij zegt, dat de mensch al zijn waarde ontvangen moet van God en van oversten buiten hem. Ik spreek niet van personen maar van een systeem. Ja, ook tusschen de kloostermuren groeien fiere zielen. *Ondanks* den last van het supranaturalisme kan natuurlijke adel in een mensch wonen. Een treffend voorbeeld daarvan is de Apostel Paulus. Zeker, ook Paulus heeft monniksgehoorzaamheid verkondigd, al was hij zelf geen kloosterling. Ook hij heeft beweerd, dat de mensch uit eigen natuur volstrekt niets is, en al zijn waarde moet ontleenen aan de genade van een God, die deze genade ten slotte naar absoluut-vrij beschikken geeft aan wie en in welke mate hij wil. Uit Paulus' brieven is de verderfelijke leer der praedestinatie geput, volgens welke God, de hoogste autoriteit, den eenen bestemt voor een eeuwige hel den anderen voor een eeuwigen hemel, en dat de mensch zich

aan die voorbestemming eenvoudig te onderwerpen heeft. Maar die supranaturalistische opvattingen hebben een fier gemoed als dat van Paulus niet kunnen verstikken. Een heerlijk getuigenis van eigenwaarde geeft de Apostel zelf in een brief, dien hij korten tijd voor zijn dood schrijft aan zijn leerling Timotheus: "Ik heb den goeden strijd gestreden, ik heb mijn loopbaan volbracht, ik heb 't geloof bewaard. Nu blijft mij niets meer over dan te wachten op de kroon, die mij bereid heeft, Jezus, mijn rechtvaardig rechter." "Jezus, mijn rechtvaardig *rechter!*" O, ik verheug mij in den grijzen theoloog die spontane uiting van fierheid te kunnen begroeten, die hier plotseling door alle godgeleerde vakwetenschap heenbreekt. Jezus, mijn rechtvaardig *rechter!* Neen, zegt Paulus, mijn kroon is geen bloot *geschenk* van Gods genade, mijn kroon is niet een welwillende gift van een meester aan zijn slaaf. Neen, ik heb mijn kroon zelf *eerlijk verdiend*, een *rechter* is mijn Jezus, die verplicht is, mij te oordeelen naar eigen werk; zelf heb ik de paarlen verzameld, die mijn kroon sieren, zelf heb ik geleefd, gestreefd, gezwoegd, gevreesd en gehoopt — mijn kroon, ik heb ze zelf veroverd! — Zoo spreekt de natuurlijke stem van eigenwaarde in 't fiere hart van een Paulus ondanks al zijn theologische bespiegelingen, die

hem wilden wijs maken, dat de menschennatuur niets is. Die spontane fierheidsuiting in den gehoorzaamheidpreekenden Paulus leidt mij naar de diepe waarheid verborgen in de idee: gehoorzaamheid.

Was 't geen gehoorzaamheid, die de profeten van Israël deed uitroepen: de *geboden* Gods liggen niet buiten u, in uw eigen mond, in uw eigen hart kunt gij ze betrachten? Was 't geen gehoorzaamheid, die Jezus deed zeggen: ik ben gekomen om den *wil* te volbrengen van Hem, die mij *gezonden* heeft? Was 't geen gehoorzaamheid, die Luther de moedige woorden in den mond legde: het is niet geraden, iets tegen zijn geweten te doen?

Ja, dàt wàs gehoorzaamheid, geen willooze onderwerping echter aan een uiterlijk gezag, maar 't fiere werken aan een levenstaak, opgelegd door eigen innerlijke roeping. Spreken de profeten van "geboden" Gods — zij weten dat hun God woont in hun eigen gemoed. Spreekt Jezus van den wil zijns Vaders, — hij weet dat hij en zijn Vader één zijn. Spreekt Luther van gehoorzaamheid aan 't geweten — hij weet dat zijn geweten zijn eigen hoogste ik is, dat in zijn hoogste enthousiasme al zijn verstands- en geestes- en hartegaven aan zichzelf dienstbaar maakt: "Hier sta ik, *ik* kan niet anders, God helpe mij. Amen!"

Ik zal wel niet behoeven te bewijzen, dat de "wereld" niet veel weten wil van gehoorzaamheid aan innerlijke roeping. Ik doel niet eens op de wereldlingen-op-en-top, die ingesloten blijven in den engen kring van kleine belangetjes, geld-speculaties, verdachte fatsoensconventies en belachelijke eerbegrippen. Maar ontelbare anderen, die een harden strijd om 't bestaan te strijden hebben smalen mee: "Och, roeping is goed voor een dweeper, een ziekelijk idealist, maar voor ons practische menschen, die zorgen moeten voor 't dagelijksch onderhoud van ons en onze betrekkingen, voor òns kan roeping niet meer zijn dan een woord." —

Zeg zoo iets aan een jongmensch, die een hart vol idealen heeft! Gelooven zal hij u niet. En als ge hem dwingt te erkennen dat gij gelijk hebt, als ge hem cijfers voorlegt en feiten, als ge hem uitrekent hoeveel geld er noodig is om fatsoenlijk door de wereld te komen en laat zien, hoeveel krachtsinspanning er vereischt wordt om aan dat geld te komen, dan zal hij treurig worden en peinzen, of er niet een plekje is buiten de wereld waar men leven kan mèt roeping. En als die jeugdige ziel katholiek is, zal ze met verliefde blikken zoeken naar een kloostercel en zich, met onzeggelijk heimwee naar haar idealistische levensopvatting die zij door uwe

berekening verloren heeft, afvragen of er geen oase te vinden is in de woestijn der wereld. Dàt is de psychologie van de meeste jongens en meisjes, die de "gelofte van gehoorzaamheid" afleggen. Zij doen het niet uit lafheid, maar gedrongen door den vurigen wensch, te kunnen gehoorzamen aan een mooie roeping. En wij, die niet Roomsch zijn, zullen hun motief eerbiedigen, en we mogen niet rusten, vóór we kunnen zeggen: ook *wij* voelen een mooie roeping in ons en we kunnen ze vervullen, te midden van het zwaarste werk voor 't lichamelijk onderhoud van ons en de onzen *gehoorzamen* wij — niet aan een God of overste buiten ons, maar aan een hooge roeping *in* ons.

De roepingen der menschen zijn zeer verschillend, naar gelang hun eigen persoonlijken aanleg en hun eigen omstandigheden. Maar de werkelijk mooie roepingen zijn in hun innigste wezenheid aan elkaar gelijk. Zij komen allen hierop neer: *een zegen te zijn voor anderen.* Die roeping dragen we allen in ons en we kunnen ze allen vervullen, *in welke omstandigheden wij ook verkeeren.* Om dit te bewijzen beroep ik mij niet op een bovennatuurlijke openbaring, óók niet op gegevens van helderzienden, maar op natuurfeiten, die de nieuwere wetenschap met zekerheid heeft geconstateerd. Ik bedoel de

wetenschap, die men algemeen aanduidt met den naam: *telepathie*. Die strenge, exacte wetenschap heeft ontdekt, dat onze innerlijkste, geheimste gedachten werkelijkheden zijn in den volstrekten zin van 't woord, werkelijkheden, die hun invloed om zich verbreiden niet enkel als ze in woorden of gebaren of daden worden belichaamd, maar ook als ze niet worden geuit. Een goede, liefdevolle gedachte verbreidt dus wel degelijk geluk onder onze natuurgenooten, al hebben wij ook geen middel die goede gedachte in daden om te zetten. En een slechte, zelfzuchtige gedachte verbreidt dus wel degelijk ongeluk, al kunnen wij met die slechte gedachte geen slechte daad verbinden. De invloed van die gedachte zal niet onmiddellijk en voor iedereen waarneembaar zijn. Maar die invloed bestaat, omdat de gedachte op zich zelf werkelijkheid is. Of ge die gedachten "geest" of "stof" noemt, doet ten slotte niets ter zake. Maar als ge weet dat uwe gedachten *realiteiten* zijn, moet ge ook weten, dat ge door uw gedachten alleen iets kunt doen, een roeping kunt vervullen. Uw innigst motief, uwe geheimste gedachte, valt in 't rijk der ideeën als een steen in 't water; ze blijft verborgen — maar zooals door den invloed van een steen, die in 't water valt, zich kringen in het water verbreiden, steeds breeder en steeds

breeder, zoo gaat van de gedachte alleen reeds een werking uit, die breeder en breeder wordt en eindelijk de uiterste oppervlakte van de maatschappij bereikt. — Ik herhaal, dat ik dit niet zeg zonder het zeker te weten. Ik maak slechts onvermijdelijke gevolgtrekkingen uit de waarheid der telepathie, die door strenge, exacte wetenschap is geconstateerd.

We kunnen dus ware gehoorzaamheid beoefenen ook als we door zware zorgen om 't bestaan worden gedrukt. Aan onze menschenroeping — een zegen te zijn voor anderen — kunnen wij gehoorzamen zonder boeken te schrijven, zonder redevoeringen te houden, zonder direct philantropisch of maatschappelijk te werken. We kunnen al heel veel *doen*, door goed, edel, onzelfzuchtig, liefderijk te *denken*. Iedere gedachte van edelzin en vergeving en liefde *is* een daad, die in breeder en breeder kringen om zich grijpt en vroeg of laat haar invloed zal toonen ook in de uiterlijke vormen der samenleving. Wie zou dus nog kunnen zeggen: ik heb te veel te "doen", ik heb te veel te tobben voor mijn bestaan, om te kunnen gewagen van een zegenrijke roeping? Liefderijk denken kunnen we allen, als wij 't maar kunnen willen.

Ons gemoed is een mystisch klooster, dat door de "wereld" niet bereikt kan worden als

wij 't voor haar goed gesloten houden. De "overste" in dat klooster is ons hooger zelf, de broeders of zusters zijn onze innerlijke motieven, onze gedachtewerkelijkheden. Die motieven hebben geen "gelofte" van gehoorzaamheid afgelegd, en dat zou ook geheel overbodig zijn. Die motieven hebben den *natuurplicht* van gehoorzaamheid en hoe meer ons hooger zelf hen gewent aan 't uitleven van dien natuurplicht, des te volmaakter wordt in ons klooster de ware gehoorzaamheid beoefend.

De derde kloosterdeugd, het derde katholieke ideaal is "eeuwige kuischheid". De monnik, de kloosterzuster is, krachtens gelofte, verplicht, zich van alle geslachtsgemeenschap te onthouden.

Vragen we ons weer ernstig af: wat is er valsch, en wat is er waar in de kuischheid, zooals de kloosterling ze opvat. Het onware in de kloosterlijke onthoudingskuischheid heb ik eigenlijk reeds behandeld, sprekende over de armoede. De katholiek gaat van 't standpunt uit, dat God een buitennatuurlijk, of, wat op 't zelfde neerkomt een bovennatuurlijk wezen is. Hij moet dus gelooven, dat hij dichter bij God zal zijn naarmate hij zich meer van de natuur verwijdert. Naar volkomen onverschilligheid tegenover alle natuurgenot moet zijn streven

gericht zijn. Wij, innerlijk-moreelen, staan op een ander standpunt. Voor ons is God in de natuur zelf, verbonden met haar tot één onverbreekbaar geheel. God, het hoogste Leven in gezond natuurgenot te genieten, dat moet ons streven zijn. Leven en niet onthouding van leven is onze adoratie. Ter eere van God, die het Leven, het volkomen Leven is, kunnen wij slechts léven. Eén levenskracht in ons dooden, de natuurlijke ontwikkeling van één levenskracht in ons tegenhouden is een zonde tegen God, die niets anders dan Leven is.

En toch — er is ook iets waars in de monniksidee van kuischheid. Een feit is 't toch, dat duizenden geloovige katholieken, oprechten, welgemeenden eerbied hebben voor den priester, die geen huwelijksgenot kent. Een feit is 't, dat de Grieksch-katholieken, die orthodox-Roomsch zijn maar wier priesters in 't huwelijk mogen treden, niet zooveel eerbied voor hun priesters hebben als onze Latijnsch-katholieken. Een feit is 't, dat alle belijders van den boedistischen godsdienst gelooven, dat Buddha zijn vrouw verliet, toen hij zich ging wijden aan een verheven taak. Een feit is 't, dat de Romeinsche heidenen diepen eerbied voelden voor de Vestaalsche maagden, die niet huwden. Een feit is 't, dat de heele Christen-

heid, katholieke of protestantsche, zich haar meester Jezus altijd voorstelt ongehuwd. Er moet toch iets diep-waars zijn in dien constanten, religieuzen eerbied voor geslachtelijke onthouding. Wat is dat ware? Welk goed motief ligt aan dien eerbied ten grondslag?

Voor ik op deze vraag een duidelijk antwoord geef, dien ik te wijzen op een gevoel, dat we allen min of meer in ons voeden, en dat naar ons aller oordeel ons veredelt. Ik meen onze eerbied voor de schoonheid. — Die eerbied vervult ons reeds bij 't aanschouwen van wat wij gewoonlijk noemen: levenlooze stof. De onafzienbaar grootsche zee met haar grillige rimpeling nabij en haar kalme deining veraf, haar harmonische ineenvloeiïng en rijk door-elkaar gemengel van alle kleurennuances, dartel stoeiend hier met klotsend spattend schuim, wegsmeltend daar, heel, heel ver met den blauwen horizon — de toppen der Alpen met hun kroonen van wit-glinsterend ijs — de blanke sterren tegen de zwarte nachtlucht — de dageraad en het avondrood — al die grootsche natuurverschijnselen doen ons gemoed trillen van eerbied. Maar er zijn verschillende graden van schoonheid. De schoonheid groeit met de meerdere ontwikkeling, de verfijning der levensorganisatie, waarin ze woont. Zij verbreidt haar machtige

bekoring, steeds heerlijker en heerlijker door de levenlooze stof heen naar de planten, naar de dieren, naar den mensch. Den mensch — in hem viert de schoonheid voor ons waarnemingsvermogen haar hoogste triomfen. In den mensch eindigt de voor ons zichtbare zegetocht der schoonheid. In hem blijft ze troonen als in haar heiligsten tempel. Daar toont ze zich niet alleen in kleuren en lijnen maar in den teeren glans van den adel der ziel. In 't brooze menschelijke lichaam wacht zij op de hoogste inspiratiën van zalige ontroering en scheppende kunst.

Verheven is de roeping van 't menschelijk lichaam in de bedoeling der natuur. Maar, wat maakt de wereld ervan juist in 't geslachtsleven? 't Lust me niet in détails te treden. We weten allen maar al te goed, dat er veel walgelijks gebeurt met betrekking tot het meesterwerk der heele zichtbare natuur. Er zijn nog kunstenaars, die knielen kunnen voor de schoonheid van den mensch. Er zijn nog schoonheidsaanbidders, die eerbied hebben voor 't menschelijk lichaam. Maar de "wereld" . . . . Ik ben soms blijde, echt blijde, dat de sterren zoover, zoo eindeloos ver van ons verwijderd zijn. Als de vuile wereld die blank-reine sterren bereiken kon, zij zou ze besmeuren met haar heiligschennende handen. Is 't te verwonderen, dat de mensch in zijn

beste oogenblikken schreit om iets beters dan 't huwelijksleven, dat zoo ontheiligd wordt? Is het te verwonderen, dat de spontane drang naar reinheid den menschen eerbied inboezemt voor geslachtelijke onthouding, nu de geslachtsgemeenschap zoo liederlijk gemaakt wordt? Ja, er is iets waars, er is iets schoons in de monniksidee van kuischheid. En dat is: het protest tegen de bevuiling van het mooiste schepsel der zichtbare natuur.

Ik weet 't, dat protest is eenzijdig. Maar we hebben volstrekt niet afgerekend met dat protest als we de eenzijdigheid daarvan aantoonden. Als de kloosterlingen ons in hun ascetische afzondering toeroepen: weest kuisch, weest kuisch, dan moeten wij kunnen antwoorden vol fierheid en zonder gewetenswroeging:

"Ja, ik bèn kuisch, en ik begrijp de reinheid beter dan gij. *Uw* kuischheid is iets negatiefs, uw kuischheid is niets dan onthouding, *mijn* kuischheid is het heerlijke, positieve gevoel van schoonheidsadoratie. Die schoonheidsadoratie vervult mij met eerbied voor de natuur, vooral voor de menschelijke natuur. Die positieve schoonheidsadoratie is de kracht, die mij weerhoudt van alle oneerbiedige handeling, van alle oneerbiedige gedachte zelfs tegenover het menschelijk lichaam." —

DE ZEVEN SACRAMENTEN DER KATHOLIEKE KERK.

In de oorspronkelijke beteekenis van de Sacramenten ziet Annie Besant [1]) 1e een allegorische, schilderachtige voorstelling van waarheden, die zònder die schilderende voorstelling niet bevattelijk zouden wezen voor menschen, die niet gewoon zijn over diepzinnige dingen na te denken en 2e ceremoniën, die door eigenaardige samenstelling van klanken en gebaren een werkelijke macht uitoefenen op de ziel van hen, die de Sacramenten ontvangen.

Ik kan het met Annie Besant ook in 2e principiëel éèns zijn (over 1e kan geen ernstig denkend mensch, die eenigszins op de hoogte is met godsdienstwetenschap twijfelen).

Zeker, er *zijn* bepaalde klanken, die bepaalde gevoelens in onze ziel opwekken. De zware tonen eener groote torenklok stemmen ons mijmerend-religieus, mineur-accoorden maken ons weekhartig, majeur-accoorden wekken vroo-

---

1) *Esoterisch Christendom*, hoofdst. XII.

lijkheid en moed, septime-accoorden laten een onbevredigde stemming achter, als zij niet worden opgelost. Er zijn ook bepaalde gebaren, die wel degelijk invloed hebben op onzen zielstoestand. Wie denkt hier niet onmiddellijk aan hypnotisme? Het ligt daarom voor de hand, dat zij, die de Sacramenten instelden, ook door klanken en gebaren hebben willen inwerken op de ziel van hen, die ze ontvangen.

Maar, de torenklok zou niet kunnen opwekken tot religieus-mijmeren, als de mensch in zich zelven niet den aanleg bezat religieus te kùnnen mijmeren ook zònder torenklok. De muziek kan geen enkel gevoel in ons wakker maken, dat niet in ons sluimert, onafhankelijk van muziek. De hypnotiseur kan geen stemmingen wekken, die niet, ook onafhankelijk van zijne gebaren, kunnen leven in de zielen van hen, die hij hypnotiseert. Zoo ook *vooronderstellen* de Sacramenten de gevoelens en overtuigingen, die zij in den mensch trachten teweeg te brengen, te bevestigen, te verhoogen of te verlevendigen. Het Sacrament vooronderstelt in hem of haar, die het ontvangt een bepaalde overtuiging of bepaalde intentie, zonder welke het geen kracht uitoefenen kan. Ik weet wel, dat de Roomsche kerk thans leert, dat de Sacramenten werken *ex opere operato*, d.i. geheel

onafhankelijk van de intentie van hem of haar, die ze ontvangt. De Roomsche kerk acht het dientengevolge thans mogelijk, dat een mensch zonder de minste eigen bedoeling door het onbewust ontvangen van een Sacrament onmiddellijk kan stijgen in zedelijke en religieuze waarde. Maar zulke bloot-uiterlijke opvatting van religie en zedelijkheid verwacht ik van mijne lezers niet. Ik schrijf voor menschen, die weten, dat ieder geheel verantwoordelijk is voor zijn eigen leven, dat niemand beter of slechter worden kan dan door eigen gedachten of eigen gevoelens, kiemen van eigen daden, al heeft ook ieder de uiterlijke hulp van natuur en medemenschen noodig om zelf goed te kunnen zijn.

Welke intentie nu vooronderstelt de oorspronkelijke beteekenis van ieder der zeven Sacramenten in de ziel van hem of haar, die ze ontvangt?

Annie Besant beantwoordde deze vraag niet, omdat zij voornamelijk de occulte zijde van 't vraagstuk behandelde.

Toch is de beantwoording van die *ethische* vraag zeer belangrijk voor ons allen, die weten, dat de zedelijke en religieuze waarde des menschen in zijne bedoelingen, in zijne intenties moet gezocht worden.

Ik zal trachten een antwoord op die gewichtige vraag te geven.

Vooraf zij opgemerkt, dat ik bij den lezer niet een *bepaalde* godsdienstige of historische overtuiging veronderstel. Ik ga uit van dingen, die ieder zelf waarnemen kan zonder diepgaande studiën, zonder ascetische voorbereiding. Toch zal niet ieder mij terstond begrijpen. Eenvoudige, zeer eenvoudige dingen zal ik zeggen, maar de begripsverwarring, die de kerken hebben aangericht in de hoofden van de meeste menschen is oorzaak, dat de eenvoudigste dingen voor de meesten moeilijk te vatten zijn. 't Is zelfs dikwijls gevaarlijk in een omgeving van uiterlijken, begripsverwarrenden vormendienst eenvoudige waarheden te zeggen. Ik geloof, dat een goed deel van de wijsheid, die Jezus alleen aan zijn uitverkoren leerlingen mededeelde zeer eenvoudig was, maar juist om haar eenvoud gevaarlijk voor menschen, die gewoon waren te leven in babelsche verwarringen. Jezus, die de "armen van geest" zalig prees, die de kinderkens tot zich riep, en ons vermaant van hen te leeren, hij zag zich wel genoodzaakt rekening te houden met de overgeërfde, ingekankerde leugenbegrippen over godsdienst en zedelijkheid. Zoo b.v. protesteerde hij, die zijnen God "Vader" noemde, niet altijd tegen den Oud-

Testamentischen Wraak-God, die de zondaren strafte met een eeuwige hel, maar trok dikwijls *ware* conclusiën, uit het *valsche* Godsbegrip der Joden. Wat is zijne prediking over den laatsten oordeelsdag anders dan een ware gevolgtrekking uit het valsche begrip, dat de Israëliten zich van God gevormd hadden? "Gij meent, dat God de zondaren straft? Welnu, vreest dan de wraak van uw God, als gij wreed zijt voor uwe medemenschen. Gij meent, dat God de boozen kastijdt in een eeuwige hel? Welnu, dan zal hij eens komen om de bokken van de schapen te scheiden. Dan zal hij eens hen, die geen hart getoond hebben voor hun natuurgenooten toeroepen: Gaat weg van mij vervloekten in 't eeuwige vuur!"

Ik kan mij voorstellen, dat 't Jezus pijn deed, niet zijne eenvoudige, esoterische wijsheid den volke te kunnen verkondigen: "Menschen, God is geen God van Wraak, God is een God van Liefde. Weest daarom niet bang voor uwen God, maar dient hem, door u zelf gelukkig te maken; omdat Hij *de* Liefde is, kunt ge hem niet beter dienen dan door gelukkig te zijn, en gelukkig zult ge wezen, als ge elkaar lief hebt." Dat zou zeer eenvoudig en zeer waar geweest zijn, maar de meesten zouden Jezus niet begrepen hebben. De meesten zijner "aanhangers" zouden een-

voudig al hun ceremoniën, al hun dogma's hebben prijsgegeven en dan "genoten" hebben op dierlijke wijze zonder naar den waarheidskern van hun ceremoniën en dogma's te zoeken.

Daarmee is natuurlijk niet gezegd, dat Jezus' leeringen geen "occulte" wijsheid inhielden. Maar ik ben er van overtuigd, dat zij behalve occulte wijsheid eenvoudige waarheden bevatten, die alleen kinderlijke zielen verstaan en die gevaarlijk zijn voor trotsche en verwarde hoofden.

Wat ik over de zeven Sacramenten nu schrijven ga, is eenvoudige, voor ieder denkend mensch bevattelijke waarheid, die, 't zij nog eens gezegd, geen afbreuk wil doen aan de onderzoekingen over de occulte zijde der Sacramenten.

Deze eenvoudige waarheid zal ik zonder gewetenswroeging aanbieden aan ieder die ze hooren wil. In onzen tijd mag de eenvoudige (laat ik zeggen natuurlijke) zijde van 't Christendom niet meer voor trotsche en verwarde hoofden omsluierd worden, zooals in Jezus' tijd. In onzen tijd immers wil toch iedereen, die lezen kan, "denken". Gevaarlijker is 't daarom de menigte over te laten aan haar eigen gedachten dan haar te helpen *goed* te denken.

Deze natuurlijke waarheid zal ik verder toelichten met innige zielevreugde. Want *zij leent*

zich onmiddellijk tot een zegenende practijk, terwijl de occulte zijde der Sacramenten op de praktijk zal moeten wachten totdat eminente occultisten haar weer ontdekt hebben.

Het eerste der zeven Sacramenten is de *Doop*. "Gedoopt worden" heeft altijd beteekend "bekeerd worden, herboren worden van zondaar tot rechtvaardige". De Doop is het begin van de heiliging van den mensch. De doopeling is volgens de katholieke leer geboren met den vloek der erfzonde beladen, zijn persoonlijkheid is slecht, zondig, moreel ziek. Na den Doop is hij van den vloek der erfzonde ontlast, hij kàn nu een goed mensch worden als hij de kiem der heiligheid, de "goddelijke genade", die hij nu in zich weet leven, ontwikkelt.

In het begrip "erfzonde" ligt een natuurlijke, eenvoudige maar zeer gewichtige waarheid opgesloten, een waarheid, die wij allen kunnen zien, als iemand er ons op wijst.

Niemand kan ontkennen, dat er in de bestaande wezens een zekere rangorde, een natuurlijke hiërarchie te vinden is. Planten staan hooger dan mineralen, dieren staan hooger dan planten en menschen zijn geroepen hooger te staan dan dieren. We behoeven niet eens bekend te zijn met wetenschappelijke evolutie-

theoriën om dàt te weten. We zien met eigen oogen, dat plantenleven méér is dan wat men gewoonlijk noemt "levenlooze" stof. We zien met eigen oogen, dat dierenleven méér ontwikkeld is dan plantenleven. We zien met eigen oogen, dat de mensch geroepen is koning der schepping te zijn.

Maar we zien nog iets anders, iets, dat ik de "tragedie der roeping" zou kunnen noemen. In de klassieke tragediën gaat de held van 't drama steeds ten gronde *ten gevolge van zijn eigen heldenkarakter*. In 't groote drama der natuur zien we onophoudelijk, *dat een wezen des te meer kans heeft, onder te gaan, mislukt te zijn, naarmate het geroepen is, hooger te staan in een bepaalde orde van de natuurlijke hiërarchie der wezens.*

Een grashalm b.v. is betrekkelijk weinig ontwikkeld in de orde van 't plantenleven. Zelden zal men dan ook een "mislukte" grashalm zien. Een roos staat iets hooger dan een grashalm. Maar de kansen "mislukt" te zijn worden ook al onmiddellijk veelvuldiger. Eén onvoorzichtige aanraking van een menschenhand, de koude adem van één nacht — en de roos is geknakt, haar ontwikkeling is mislukt. Zij is niet geworden, wat zij geroepen was te zijn.

Een worm staat betrekkelijk laag in dierlijke

ontwikkeling. Niet licht zal daarom ook een worm te gronde gaan. Snijd een worm in twee stukken, en nog zal hij vaak zijn levenskracht herstellen. Een vogel is hooger ontwikkeld dan een worm. Maar bij een vogel zijn de kansen tot mislukking, tot ondergang, ook alweer veelvuldiger dan bij een worm. Eén onvoorzichtige vleugelslag tegen een rots, één dag te lang in ongezond klimaat en de vogel wordt ziek, hij is mislukt, hij is niet geworden wat hij geroepen was te zijn.

Dàt is de grootsche tragedie der natuur: *Hoe hooger de roeping van een wezen, des te meer kans op jammerlijke mislukking.*

En nu — denk aan de hooge menschenroeping! Ondanks alles wil de mensch dichter zijn. Hij wil in geestdrift ontvlammen voor alles wat schoon is en edel. Hoe diep zijn dichterziel ook bedolven ligt in zorgen om den broode, hoe lam zijn poëziedrift ook geslagen werd door de klauwen van brutalen hartstocht, in momenten van vrijheidsheimwee en verjongde reinheidsliefde wil hij opgaan in devoten eerbied voor de Schoonheid. Dat is 's menschen roeping! Ondanks alles wil de mensch wijsgeer zijn. Hoe wreed de leugen en de alledaagschheid zijn ziel ook ontwijdden — in oogenblikken van inkeer tot zichzelf schreit hij om méér

dan brood en woning en kleeding, hij wil zien, zien, zien, en genieten in aanschouwing alléén, hij wil de Waarheid kennen. Dat is 's menschen roeping, zijn hooge, koninklijke roeping!

Vraag nu met Bilderdijk:

> "Waarom dan, gij god op aarde
> Zijt gij louter nietigheid?"

En de tragediewet der natuur zal u antwoorden: Juist omdat 's menschen roeping zóó verheven is, moeten de kansen tot jammerlijke mislukking haast oneindig in aantal zijn. Is de roos niet geroepen méér te zijn dan de grashalm, en zijn er niet meer geknakte rozen dan geknakte grashalmen? Is de vogel niet geroepen méér te zijn dan de worm en zijn er niet meer zieke vogels dan zieke wormen? En is de mensch niet geroepen méér te zijn dan grashalmen en wormen en vogels? Is de mensch niet geroepen, ver verheven te zijn boven alle andere zichtbare wezens? Welnu, de algemeene natuurwetten kunnen voor hem geen uitzondering maken. De meeste menschenexemplaren moeten mislukken, jammerlijker dan alle andere zichtbare wezens, juist omdat hun menschenroeping zoo verheven is boven de roeping der "redelooze" dieren. De vloek van 's menschen ontaarding is zijn eigen menschzijn. Omdat de

mensch als mensch geboren wordt, ligt de vloek der mislukking op hem van zijn geboorte af. Ieder mensch die de menschelijke natuur erft van menschelijke ouders, erft de aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid van tragische mislukking mede — ziedaar de natuurlijke waarheid der erfzonde.

Gij vraagt, of er geen middel is, van dien vloek ontlast te worden.

Ik antwoord beslist: ja.

In mijn verdere verklaring van de Sacramenten zal ik dat antwoord toelichten.

Maar vóór alles zij gezegd: de moreele bevrijding des menschen moet komen van den mensch zelven — niemand immers kan moreel beter worden dan door eigen leven — en de allereerste voorwaarde tot zelfverbetering is *zelfkennis*. *Weten*, dat we met de menschelijke natuur geörven hebben de slechtheid, de wreedheid, de jaloerschheid, de leugenachtigheid van ons eigen individu, dàt is het begin der bekeering. Dat is *gedoopt worden* in natuurlijke waarheid. Ons zelven en onzen medemenschen bekennen, dat op ons individu de vloek der erfzonde bij onze geboorte neerdaalde, en dat bekennen niet uit huichelende farizaeën-nederigheid, maar wegens de overweldigende evidentie van de tragediewet der natuur, dat is het Doop-

sel ontvangen der zegenende zelfkennis. Die allereerst noodzakelijke zelfkennis heeft geen betrekking tot onze bijzondere persoonlijke eigenschappen. Zij is de vaste algemeene overtuiging: ik bèn een mensch, en dààrom ben ik geboren als menschelijk mislukkeling: dom, wreed, jaloersch, slecht — en dat niet omdat *de* menschelijke natuur slecht is; maar juist omdat de menschelijke *natuur* zoo verheven is zijn de kansen van mislukking voor de menschelijke *exemplaren* zoo talrijk.

Velen verwisselen menschennatuur en menschenexemplaar, en zien zoodoende de oorzaak van menschelijke bedorvenheid in de menschelijke natuur zelve. Dezulken zijn misanthropen, die zeer hoogstaande menschen kunnen zijn, maar wier leven één marteling wezen moet. Een voorbeeld van die misanthropen is Freule Anna de Savornin Lohman. Ik zeg dat niet om haar te bestrijden, maar omdat de beschouwing van haar ideeën dienstig is, ons vraagstuk duidelijk toe te lichten. Freule Lohman heeft korten tijd geleden in "de Vrije Socialist" haar menschenafkeer duidelijk uitgesproken. Zij zegt, dat niemand een grooter afkeer kan hebben van "onze verfoeilijk schijnheilige", "beschaafde", "geordende", "christelijke" maatschappij dan zij. "Maar" zegt zij, mijn afkeer berust op mijn af-

keer van de menschelijke natuur-zelve. Die is dóór en dóór min en.... dóór en dóór dom! Zoolang het u niet gelukt, die minne en domme menschennatuur te veranderen — (en m.i. zal u dat nooit gelukken) — zoolang zult gij ook geen rechtvaardiger maatschappij verkrijgen".

Freule Lohman vergist zich — gelukkig. Neen, 't ligt niet in de bedoeling der Natuur zelve ons slecht en dom te maken. Onze natuurlijke roeping is geen domheid en slechtheid, maar heilige geestdrift voor de Schoonheid, nederig weten van de Waarheid. Wel is waar mislukken juist door die hooge roeping der menschelijke natuur de meeste menschenexemplaren, maar in de bedoeling der Natuur ligt 't ook ons de macht te geven door eigen weten en voelen bekeering te zoeken en te vinden. De Natuur, die de roos haar doornen gaf om zich te verdedigen tegen de onvoorzichtige handen der menschen, de Natuur, die de vogels vleugelen gaf om te trekken naar de luchten, waarin ze zich het behagelijkst gevoelen, diezelfde Natuur gaf ons menschen *verstand* en *wil* ter wering van den vloek der erfzonde.

Kàn de mensch, die het Doopsel ontvangen heeft, kàn de mensch die de bedorvenheid van zijn persoon heeft ingezien nog moreel gezond worden? Ik heb al geantwoord: *ja* en

ik vind mijn antwoord terug in de natuurlijke waarheid verscholen in het tweede Sacrament, dat oorspronkelijk onmiddellijk na den Doop werd toegediend n.l. het *Vormsel.*

Ik moet, sprekende over het Vormsel, u allereerst opmerkzaam maken op een belangrijk, zeer in 't oog loopend verschil tusschen Doop en Vormsel. In de Roomsche kerk kan *iedereen* den Doop toedienen, terwijl alleen de Hoogepriester, de *Bisschop,* de macht heeft het Vormsel toe te dienen. [1])

Dit kan slechts zijn grond vinden in de constante overtuiging der katholieke Christenheid, dat er een heel bijzondere heiligheid vereischt wordt om iemand aan de genade van het Vormsel deelachtig te maken.

Die overtuiging der katholieke Christenheid begrijp ik, nu ik veel over de Sacramenten heb nagedacht. Zij geeft mij den sleutel voor de verborgen waarheid van 't Vormsel, die in de Roomsche kerk geheel verloren is gegaan. *Doopen* kan iedereen. Iedereen kan ons opmerkzaam maken op 't feit dat verreweg de meeste

---

[1]) Slechts bij hooge uitzondering kan wegens practische noodzakelijkheid in missielanden de gewone priester door bijzondere volmacht van den Paus het Vormsel toedienen en dan nog moet hij daarbij chrisma (gewijde olie) gebruiken, die door den Bisschop is gewijd.

menschenexemplaren moreele mislukkingen zijn. Maar *niet* iedereen kan ons zeggen uit eigen kracht zóó dat het moet doordringen in onze zielen: Menschen, gij *kunt* u bekeeren; menschen, gij kunt goed en gelukkig worden, zoo gij *weet* en zoo ge *wilt*. Dat evangelie van weten en willen kunnen slechts zij verkondigen, die zichzelf ten toonbeeld kunnen stellen, die op zichzelf kunnen wijzen en zeggen: zie *ik* ben een mensch als gij, en ik ben wijs en goed, uw slechtheid ligt dus niet in de bedoeling der menschelijke *natuur*, die ook in mij woont, maar in uwe *persoonlijkheid*.

En het Vormsel is inderdaad de mededeeling van de *kracht* om goed en wijs te worden, na de eerste heiliging door het Doopsel. "Ik maak u sterk", zegt de Bisschop tot den vormeling, hij wijdt hem tot soldaat voor het goede. Dat kan inderdaad niet iedereen, dat kan geen gewoon mensch, daartoe is geen gewoon priester in staat, dat kan alleen een Bisschop-in-heiligheid, die in zijn eigen persoonlijke goedheid en wijsheid *bewijst*, dat de mensch niet reddeloos verloren gaat door de erfzonde. Zulke Bisschoppen-in-heiligheid kennen wij. Ik wil slechts wijzen op dien Eénen, die voor ons, Westerlingen, de grootmeester zal blijven: JEZUS. Hij is onze Bisschop, onze Hoogepriester bij uitstek, die ons

door zijn verhevene leer en zijn eminent heilig leven *bewijst*, dat de menschelijke natuur, *zijne* natuur trots alle bedorvenheid der menschenexemplaren tot heerlijke dingen in staat is. Daar ik geen bepaalde godsdienstige of historische overtuiging bij mijne lezers veronderstelde, moet ik hier rekening houden met hen, die in de geschiedenis van Jezus niets anders dan een schoone legende kunnen zien. Zeer waar is 't, dat slechts *feiten* bewijzen kunnen, dat de menschelijke natuur nog goed en wijs kan zijn. Maar ik vraag u, is er in 't Christendom een grooter feit denkbaar dan de Christusfiguur, ook afgezien van alle wetenschappelijk historisch onderzoek? Laat die figuur een schepping zijn van dichterlijke phantasie, het feit blijft, dat de menschelijke natuur in staat is zóóveel groots en edels te scheppen als we in de Christusfiguur bewonderen. Al was Jezus geen historische persoonlijkheid, het feit blijft, dat al het verhevene van zijn leer en zijn leven een product is van de menschennatuur. Het feit blijft, dat de bergrede bestaat; het feit blijft, dat 's menschen hart eerbied heeft voor de Waarheid in die mate, dat het juichen kan, waar een held ter liefde voor de Waarheid zijn leven geeft. Laat Jezus een verdichtsel zijn van menschelijke poëzie, dan blijft het *feit*, dat *de* mensch,

die hem schiep ons het Vormsel toedient, zeggende: "Ik maak u sterk, in den strijd voor het goede, want ik laat u *zien*, dat er adel woont in 's menschen ziel".

Het zal nu niet moeilijk zijn, ons een juiste voorstelling te vormen van den mensch, die de natuurlijke kracht van de natuurlijke levenswaarheid der twee eerste Sacramenten deelachtig is geworden. Gedoopt door nederige zelfkennis, weet hij, dat de hooge waardigheid der menschelijke natuur zijn persoonlijkheid aan duizend gevaren van mislukking blootstelt. Hij weet echter, gesterkt door 't zien van wat de menschelijke natuur groots en edels heeft voortgebracht, dat hij die gevaren kàn trotseeren.

't Ligt nu voor de hand, dat die mensch, als hij iets voelt voor eigen zielen-adel zal willen bevrijd worden van zijn moreele ziekten. Wetende, dat de universeele menschelijke natuur *goed* is, en zijn particuliere begrensde persoonlijkheid *slecht*, zal hij trachten alle particularisme in zich weg te vagen om de universeele menschennatuur in zich zoo vrij mogelijk te laten leven. Hij zal zich meer en meer doordringen van de waarheid, dat, moreel gesproken, zijn menschelijkheid alles moet zijn en zijn individualisme niets; hij zal er zich steeds op toeleggen het *algemeene*, het *menschelijke*, het

goddelijke in zich alléén te waardeeren en het bijzondere, het particularistische af te leggen. Zijn particularistisch, persoonlijk, zelfzuchtig leven zal hij aanhoudend opofferen ten bate van zijn universeel menschen-leven, dat alleen gelukswaarde voor hem heeft en zóó steeds beter Jezus' woord begrijpen: "Wie zijn leven verliest zal het winnen".

Dat moreele groeiproces, die universaliseering der menschelijke natuur in een naar volkomenheid strevend mensch wordt zeer schoon gesymboliseerd in het derde Sacrament: *de Eucharistie*. Zooals de katholiek gelooft zich in de Eucharistie (het Sacrament des Altaars) met God ten nauwste te vereenigen, door God onder de gedaante van brood in letterlijken zin te eten, zoo weet de mensch, die den muur, welke zijn begrenzend egoïsme om hem bouwt, tracht af te breken, dat hij steeds heviger het goddelijke leven in zich zal voelen gloeien.

Ik zeide, dat ik bij mijn lezers geen bijzondere religieuze overtuiging veronderstelde, en ben daarom verplicht deze natuurlijke eucharistische waarheid, die ik in religieuze termen uitdrukte, toe te lichten in betrekking tot de verschillende standpunten, die mijne lezers in de kwestie over Gods bestaan en natuur inne-

men. Ik onderscheid hier voornamelijk die standpunten: *pantheïsme*, *theïsme* en *atheïsme*.

De *pantheïst* zal tegen mijne verklaring geen bezwaar hebben. De pantheïst weet, dat God, de oorsprong van alle leven, *het* onpersoonlijk Leven is, dat zich in duizenderlei vormen in de wereld manifesteert. Voor hem moet het dus duidelijk zijn, dat hij het onpersoonlijke, goddelijke Leven des te volmaakter in zich zal opnemen, naarmate zijn begrensdheid wijkt voor *de* onpersoonlijke menschelijke natuur, die hij als eenheid voelt in zich en zijn natuurgenooten. Tegen het pantheïsme wordt dikwijls de opwerping gemaakt, dat het de menschelijke "individualiteit" niet genoeg tot haar recht laat komen. Die opwerping berust op een zeer bejammerenswaardig misverstand. De "individualiteit" des menschen is, voor zoover zij moreele waarde heeft, niets anders dan de *vrijheid* van de menschennatuur in een menschelijk individu. Die vrijheid beteekent in haar volmaaktheid: moreele *onafhankelijkheid* van *alle* persoonlijkheid, dus ook van *eigen* persoonlijkheid. Slaaf zijn van eigen persoonlijkheid is even schandelijk en even ongelukkig als slaaf zijn van een vreemde. Wij staan moreel hooger, wij zijn moreel vrijer, niet naarmate ons eigen persoon meer domineert, maar naarmate onze *menschen-*

waardigheid krachtiger handelt èn tegenover anderen èn tegenover eigen individu.

De theïst, die in God een *persoon* ziet, *verscheiden* van de geschapen natuur, zal uit den aard van zijn systeem niet in een zóó innige vereeniging met God kunnen gelooven als de pantheïst. Maar voor zooverre hij zich met God meent te kunnen vereenigen, zal hij met mij erkennen, dat de stemming, die zijn gemoed opent voor de opname van 't goddelijke Leven, dezelfde eucharistische stemming, dezelfde "universaliseering" is, waarnaar de pantheïst streeft. 't Is immers een stelling door alle theïstische wijsgeeren gehuldigd, dat de werking van het Opperwezen in het heelal zich onmiddellijk mededeelt aan het meest *algemeene* zijn der schepselen, aan de Hem ondergeschikte geschapen oorzaken een eigen activiteit overlatend, waaraan het meer *bijzondere* element der dingen te danken is. ("Deus facit ens, creatura *hoc* ens").

De *atheïst* eindelijk, beweert van een God niets te willen weten. Maar toch zal hij een *hoogste werkelijkheid* huldigen. *Iets* zal er toch zijn, waarin hij zijn hoogste geluk zoekt, en, tenminste als hij een mensch is met een beetje hart, zal hij zijn hoogste geluk zoeken in liefde. De liefde *is* zijn hoogste werkelijkheid, zijn God, zoo goed als voor den theïst of den

pantheïst. Welnu, òm de liefdeweelde te kunnen genieten zal ook hij naar universaliseering moeten streven; de vereeniging met zijn hoogste werkelijkheid, zijn eucharistie, zal ook alleen tot stand kunnen komen door het wegvagen van begrensd egoïsme; want liefde is éénheidsgevoel en begrensd egoïsme is verdeeldheid.

Ik heb u den God genoemd, dien alle hoogstaande menschen practisch huldigen: *Liefde*. Inderdaad zijn alle menschen, die hun geluk in werkelijke Liefde, in werkelijk innig eenheidsgevoel zoeken, *religieuze* menschen, al noemen zij zich materialist. God *is* Liefde en alleen zij, die alle liefde als zoodanig beslist van zich stooten zijn ongodsdienstig in den volstrekten zin van 't woord. Ik heb zulken reeds op mijn levenspad ontmoet en zij hebben me hevig doen lijden. Ik heb het werkelijk moeten hooren uit den mond van begaafde mannen: *ik* wil geen liefde, ik wil niet bemind worden; mijn hoogste genot is gevreesd te zijn. Zulke menschen zijn werkelijk ongodsdienstig, maar gelukkig, zóó zijn er niet vele. De meeste menschen schreien om liefde en liefdedrang is het eigenlijk diepst motief in het natuurlijk ontvangen der Sacramenten. Waarom toch zou de mensch willen gedoopt worden, waarom toch zou hij willen inzien, dat hij van zijn geboorte af een moreel

mislukt individu is, waarom anders dan om zich te bekeeren en zoodoende liefde waardig te worden? Waarom zou de mensch gevormd, gesterkt willen worden door helden in 't geestelijk leven, waarom anders, dan omdat hij die helden lief heeft? Waarom zou de mensch zich willen vergoddelijken, universaliseeren, waarom zou hij zijn begrenzend egoïsme willen verzaken, waarom anders dan om zich in liefde één te kunnen voelen met een ander mensch, met vele menschen, ja, met de heele natuur?

God is Liefde en 't ware goddienen is liefhebben en bemind worden. Wat ik hier zeg, is zeker niets nieuws. Alle godsdienstpredikers hebben de Liefde verheerlijkt. Maar ook op 't liefhebben en bemind worden is toepasselijk de tragediewet der natuur, waarvan ik u sprak. Juist omdat liefhebben en beminnen zoo hooge, heilige gevoelens zijn, juist daarom zijn ze zoo teer, juist daarom kan de mensch zoo licht een vloek maken van zijn eigen liefdedrang, die toch geroepen is, zijn zegen te zijn.

Ja, 't is gevaarlijk over liefde te spreken. En ik geloof, dat ik het gevaar zeer duidelijk kan aanwijzen. Zoo licht is men geneigd van de liefde een *gebod* te maken. Wie den zegen der liefde doorvoelt is zoo licht geneigd uit te roepen: Menschen, bemint elkander toch! Maar

dàt is reeds zeer gevaarlijk voor de teere liefde. Liefde kàn niet *bevolen* worden, men kan zelfs niet *aansporen* tot liefhebben. Liefde moet vanzelf, geheel spontaan opgroeien in een menschenhart, anders is het geen liefde. En daarom zeg ik u ook niet: "Bemint elkander"! Neen, duizendmaal neen, ik *preek* geen liefde. Wel kan ik u op een onfeilbaar middel wijzen, dat 't de liefde mogelijk maakt van zelf te groeien in uw hart. Dat middel vind ik in de natuurlijke waarheid van het vierde Sacrament: de *Biecht*.

Waarom beminnen de menschen elkander niet? Ik zal het u zeggen: De menschen hebben elkander niet lief, *omdat zij elkaar niet kennen*. Heel zorgvuldig bewaren de meeste menschen hun geheimste leven in hun eigen ziel, ze openbaren dat leven niet, zelfs niet geheel en al aan hen, met wie ze 't intiemst omgaan. Dat weten we, en daardoor weten we ook dat we elkaar niet *kennen*. Daardoor wantrouwen we elkander, maar liefde en wantrouwen gaan niet samen. O, wat ligt er een diepte van wijsheid in de eenvoudige woorden, die we in de "Handelingen" der Apostelen lezen over de eerste Christenen: "en zij beleden elkander hunne zonden". In *ieder* mensch is er iets, dat men geestdriftig beminnen moet als men 't ziet; achter

alle zwarte wolken van menschelijke gebreken en misdaden schijnt de heerlijke zon der koninklijke, menschelijke natuur; in ieder menschengemoed ligt een edele parel, die onaangetast blijft al gloeide er om heen de felste haat, al teerde er nog zooveel schoons weg door nijd en wraakzucht. Maar om die zon in een menschelijk hart te kunnen zien en dus te kunnen beminnen, om dien parel in een menschengemoed te kunnen vinden en dus te kunnen waardeeren, moeten de wolken doorzichtig worden, die de zon omhullen en nijd en wraakzucht verdwijnen, die om den parel heen wroeten en knagen. Met andere woorden: Niemand kan het mooie in een mensch beminnen, tenzij hij eerst het leelijke in hem begrepen, en dus vergeven heeft. Maar wie kan begrijpen, wat zorgvuldig verborgen wordt?

We beminnen elkaar niet, omdat we het mooie in elkander niet zien, en we kunnen dat mooie niet zien, zoolang we het leelijke niet begrepen en dus vergeven hebben. Daarom beleden de eerste Christenen elkander hunne zonden, maar daarom ook kon van hen getuigd worden: Ziet, hoe ze elkaar liefhebben.

Menschen, die liefde zoekt, ik zeg u niet: bemint elkander; maar ik zeg u: leert elkander kennen; schaamt u niet uw intieme kringen,

uw kringen van familie-uit-genegenheid te hebben, waarin ge u aan elkaar toont, juist zooals ge zijt; schaamt u daar niet voor elkander, dat ge arme, zwakke menschen zijt; want er is toch veel moois in u, er is heerlijkheid genoeg in u, om u allen zeer beminnenswaardig te maken.

Ik zeg dat zoo beslist, omdat ik uit ondervinding spreek. Als katholiek priester heb ik biecht gehoord. Nu is 't wel waar, dat de sacramenteele Biecht voor zeer, zeer veel Roomschen verminkt is tot een koude officiëele instelling, maar vele katholieke religieuze zielen voelen toch nog de natuurlijke waarheid der oorspronkelijke Biecht. Dat heb ik ondervonden, en ik durf daarom beslist verzekeren, dat het onmogelijk is, geen innige liefde te voelen voor een mensch, die waarlijk biecht uit natuurlijken drang zijn gemoed uit te storten van menschenhart tot menschenharte. 't Is onmogelijk voor ieder die niet ongodsdienstig is in den pas verklaarden zin, geen heerlijke menschelijkheid te zien en lief te hebben in een mensch, wiens gemoed zich eerlijk opent, en doorgronden laat. De Biecht, de eerlijke, hartelijke Biecht, ziedaar een zaad waaruit onfeilbaar innige liefde groeien moet. Met geen tranen genoeg is 't te beweenen, dat die Biecht in de Roomsche kerk vaak zoo jammer-

lijk verminkt wordt tot een koude plichtsbetrachting, tot een pijnlijke bekentenis aan een officiëel persoon, en dat buiten de Roomsche kerk de zegen der Biecht zoo weinig gekend is. Nog eens: liefde preeken is veelal verkrachting der liefde; maar elkander kennen, heelemaal kennen is onfeilbaar zeker elkaar liefhebben.

Maar de menschen kénnen elkaar niet . . .

Gij loopt door de straten eener groote stad — honderde menschen gaan u voorbij, honderde paren van oogen starend naar geluk, en achter ieder paar oogen een menschenziel, en in iedere menschenziel rijk menschenleven. Dat leven ziet gij niet, omdat de menschen zelf het verbergen, angstvalliger nog dan de naaktheid hunner lichamen.

Zóó kruisen zich de menschenlevens in de steden, in de dorpen, overal en overal klinken liederen ter eere van de Liefde en overal galmen preeken over ware liefde — maar ze liegen, die zangen, ze liegen, die preeken, want de menschen kùnnen elkaar niet liefhebben zoolang ze elkaar niet kènnen.

Arme, arme menschen! Houdt op met zingen, houdt op met preeken, en ziet! Ziet menschenlevens om u heen; zoekt oogen die in uw gemoed willen zien, en kunnen zien. Ik weet 't, er zullen menschen tot u komen, die

met ruwe klompen loopen door uw teerste zielesmarten, maar dat komt omdat ze die zielesmarten niet kunnen zien. En ik begrijp dat ge soms wanhoopt ooit één mensch te kunnen vinden, die uw innigste zijn kan doorschouwen. Maar vergeet niet, dat uit dàt weten alleen liefde bloeien kan, en geef den eerenaam van liefde niet aan een genegenheid, die blind is voor uw leven, voor uw ziel.

Ik ben nu genaderd tot de drie laatste Sacramenten: het *Oliesel*, het *Priesterschap*, en het *Huwelijk*. Over deze kan ik kort zijn. Zij zijn noodzakelijke gevolgen, heerlijke vruchten van de practijk der vier eerste Sacramenten. Het *Oliesel* is een individueel gevolg, het *Priesterschap* en het *Huwelijk* zijn sociale gevolgen.

Het Oliesel is het Sacrament der stervenden. Een merkwaardig onderscheid tusschen het Oliesel en alle andere Sacramenten is, dat in het Oliesel geen *machtspreuk* gebruikt wordt zooals in de andere Sacramenten, maar een *gebed*, ingegeven door zalige berusting. Ja, zalige berusting, innerlijk geluk te midden van uiterlijke smart, en zelfs in 't aangezicht des doods, dàt is het gevolg voor de persoon, die de vier eerste Sacramenten in haar natuurlijke waar-

heid ontvangt. Wie weet, en doorvoelt, dat hij mensch is, en dus een hooge roeping in de schepping te vervullen heeft en daarom ook de zware verantwoordelijkheid dier roeping kent, — wie met 't oog op de helden van 't geestelijk leven overtuigd is, dat hij die roeping vervullen kàn, — wie opgaat in éénen God, die geen onderscheid tusschen volkeren of personen kent, — wie den diepsten grond van zijn hart uit menschelijken liefdedrang blootleggen wil en blootleggen kan aan een hoogstaand mensch, wiens heilige harteaanraking hem van zijn zonden geneest, — die heeft in zich zelven een bron van heerlijk, kalm, berustend geluk, die vreest den dood zelfs niet; hij heeft in waarheid het Oliesel, het Sacrament der stervenden, ontvangen, en kan zijn oogen sluiten in vertrouwen op de Algerechtigheid die leeft in alle werelden.

En waar meerdere van zulke menschen te zamen leven, daar zullen, als sociale gevolgen van innerlijk heilige zielstoestanden de twee laatste Sacramenten, het Priesterschap en het Huwelijk vanzelf opgroeien als heerlijke bloemen op vruchtbaren bodem.

Daar zullen vanzelf priesters leven, die, niet door officiëele aanstelling, maar door natuurlijke roeping anderen voorgaan in wijsheid en goedheid. Daar zullen van zelf de zusterzielen

elkander vinden en zich vereenigen in 't ééne natuurlijk-ware liefde-huwelijk.

O, ik weet het, niet alle menschen kunnen de verborgen en toch zoo eenvoudige waarheid der Sacramenten begrijpen en in praktijk brengen. Ik zie in onze wereld van geld en eer en fatsoen slechts kleine groepjes van adelzielen, die dat kunnen.

Maar die kleine groepjes van menschen zullen gelukkig zijn, hoog-mooi gelukkig voor zichzelf en daardoor ook gelukuitstralend op anderen. Zij zijn de verborgen zaden, waaruit een betere maatschappij langzaam groeien kan. Is een bloem niet vanzelf een sieraad voor haar omgeving als ze op zichzelf maar schoon is? Verwarmt ons de zon niet vanzelf omdat zij een bron van warmte is? Zoo ook moet een mensch een zegen voor andere zijn, als hij zelf mooi gelukkig is. Een gelukkig mensch heeft een natuurlijken adel in zich, die vanzelf andere veredelt en opheft. Geboorteadel heeft zijn tijd gehad, geldadel regeert alleen door macht van kapitaal; maar geluksadel, natuurlijke geluksadel in een gelukkig mensch blijft een natuurlijke bron van zegen voor de menschheid.

En die gelukkige groepjes van adelmenschen zijn verbonden tot krachtige eenheid. Zij hebben één belijdenis, niet van een opgedrongen geloof,

maar van een onwrikbaar weten van waarheden, die de natuur ons leert.

En hun wetensbelijdenis is deze:

(Doop.) Ik weet dat ik een mensch ben. Verheven is mijn menschelijke roeping, maar juist daarom kan ik, aan mij zelf overgelaten, die roeping niet vervullen. Aan mij zelf overgelaten moet ik zijn en blijven een jammerlijke mislukking van een heerlijk pogen.

(Vormsel.) Nochtans sluimeren in mijne menschelijke natuur heerlijke machten van weten en willen, die mij kunnen maken tot welgeslaagd meesterstuk der schepping. Dat weet ik, want ik zie die machten van weten en willen in helden, die toch dezelfde natuur hebben als ik.

(Eucharistie.) Die machten van weten en willen worden in hun groei belemmerd door den last van onzedelijke zelfzucht. Ik weet dat alleen in onzelfzuchtige liefde, kracht en geluk te vinden is. Opgaan-in-liefde is mijn alleenzaligmakende godsdienst.

(Biecht.) Ik weet, dat liefde alleen in vrijheid leven kan. Liefde kan niet ontstaan op bevel, liefde kan alleen groeien uit vrij weten, liefde groeit onfeilbaar uit volledig weten. Ik weet, dat ik ieder mensch dien ik doorgrond, bemin-

nen zal. Ik weet, dat ieder, die mij doorgrondt mij liefhebben zal.

(Oliesel.) Wie het heelal doorgrondt zal het heelal liefhebben en niets daarin kunnen haten. Ik weet, dat iedere wrevel voortkomt uit onwetendheid. Voor den wijze is alles goed zooals het is. De wijze leeft en sterft gelaten.

(Priesterschap.) Uit menschen, die door deze wetensbelijdenis verbonden zijn zullen priesters voortkomen, priesters-van-nature, menschen, die door hun scherpen geest en teer gemoed geroepen zijn anderen voor te gaan. En zij die *weten* zullen hen niet benijden. Want priesters-uit-roeping zijn onuitputtelijke geluksbronnen voor de menschheid.

(Huwelijk.) Bij hen, die door deze wetensbelijdenis verbonden zijn, zullen menschenparen ontstaan, die in heilige liefdeëxtase nieuwe menschen scheppen.

En deze nieuwe menschen zullen het jongste leven zijn, dat langzaam bloeit uit versteende dogma's. —

Wie in 't Christendom een uiting zien van 't ideale streven in 't innigste der menschheid, moeten zich zeker verheugen over de herleving van dat ideale streven, een herleving, die in onzen tijd ongetwijfeld plaats grijpt. Dat er veel

verkeerds is in onzen tijdgeest, wie zal het ontkennen? Maar een in-menschelijk ideaal streven van gerechtigheid, vrijheid en wijsheid ligt ten diepsten grondslag aan de drie groote ideeënstroomingen van onzen tijd, die we kunnen noemen: Socialisme, Anarchisme, Theosofie. Dit zal iedereen toegeven, die door de omhulling van uiterlijke vormen heen kan zien naar de innigste drijfveeren van die ideeënstroomingen. Of deze drijfveeren krachtig zullen grijpen in het gemoed der menschen hangt af van de kracht en de reinheid dier drijfveeren zelf. Niet 't propageeren van "beginselen" aan zooveel mogelijk menschen, maar de verreining en versterking der menschelijke drijfveeren zal der menschheid op den duur ten goede komen.

Ik zie voor ons Westerlingen, maar één afdoende, radicale verreining en versterking der goede drijfveeren: natuurlijke aansluiting aan den natuurlijken groei van 't katholieke leven.

Ik beweer niet, dat het Christendom de "universeele godsdienst" der menschen is. Maar in het Westen is het ideaal-religieuze leven samengegroeid met het Christendom, en het eenige geleidelijke natuurproduct des Christendoms is het katholieke leven.

Natuur-historische overwegingen moeten ons dus leiden tot aansluiting aan dat katholieke

leven en bepaaldelijk: tot 't streven naar de verwezenlijking van de katholieke en natuurlijke idealen, die we in de "kloosterdeugden" ontdekt hebben en wel door middel van de natuurlijke waarheden, verborgen in de zeven "Sacramenten". Die natuurlijke aansluiting in de richting van natuurlijke, welbekende idealen door middel van natuurlijke, welbekende waarheden, zal leiden tot een fundamenteele hernieuwing van ons christelijk leven. Maar op voorwaarde, dat al het kunstmatige, al het supranaturalistische vermeden wordt.

Geen kunstmatige toediening meer van Sacramenten door bedienaren, die "officiëel" daarvoor zijn "gewijd" en "aangesteld."

Geen kunstmatige afzondering meer van de wereld door dikke muren en forsche traliën. De innerlijke mensch zondert zich heel natuurlijk van de wereld af door zijn innige wereldverachting.

Geen kunstmatige afzondering ook meer van de natuurlijke genoegens door droevig ascetisme maar de blijde, blijde boodschap, het eeuwige menschelijke evangelie: *onderscheid* in 't natuurlijk genot het hoogere van het lagere en groei door de vreugde van het hoogere.

Dat fundamenteel vernieuwde leven wil ik

volstrekt niet "maken". Ik wil 't niet oppreeken aan de menschheid. Maar ik zie, dat 't begint te *worden* overal, in de katholieke kerk, in de protestantsche, in de moderne richting, in het Socialisme, het Anarchisme, de Theosofie. Ik wil bij mijn lezers slechts bewust doen worden wat wellicht onbewust in hen is en zoo hun evolutie bespoedigen.

Ons hooger leven zal worden:

Christelijk, want het groeide op den bodem van 't menschelijk gemoed, bevrucht door Jezus' idealen.

Naturalistisch, want het weet van geen bijzondere, bovennatuurlijke openbaring aan één volk voor één tijd.

Mystisch, want het ziet de levende werkelijkheden, diep verborgen in dogma's en kerkelijke instellingen.

Dat religieuze leven zal langzaam maar zeker opkomen uit het menschelijkste der menschheid. Het zal juichen en jubelen in heerlijke vrijheid en feestvieren in onbevangen natuurbegrijpen. Alle oude katholieke feesten, waarvan het Protestantisme helaas de meeste geheel verworpen heeft, zullen terugkeeren in ontgonnen waarheid. De mystische toonen van Kerstmis en Paschen en Pinksteren en Allerheiligen en Allerzielen zullen weer ruischen en de harten

dragen omhoog naar sferen die de wereld niet kent.

Zóó zal dat leven zijn ten opzichte van zich zelf. Welke zal zijn verhouding zijn ten opzichte van de sociale bewegingen van onzen tijd? Daarover is een volgend hoofdstuk.

MILITARISME.

Ik zeide reeds: niets is geheel los van zijne omgeving. Tot onze geestelijke omgeving echter behooren niet alleen de godsdienstige vormen, die op directe of indirecte wijze ons gemoed beïnvloeden maar ook de geest van den tijd, waarin wij leven. Zooals de kerken hunne dogma's hebben, zoo heeft iedere tijdgeest zijne machtige *leuzen*. Al bemoeiën wij ons ook volstrekt niet met organisatie's of programma's of beginselen van vereenigingen, de leuzen van onzen tijd zullen ons denk- en gevoelsleven aanraken. Die leuzen hebben we dus te ontginnen, evengoed als de dogma's onzer moederkerk. Onze tijd heeft vooral zijn sociale leuzen. 't Is absoluut noodig, dat we een juist innerlijk-moreel oordeel daarover kunnen vormen. Onze tijdgeest immers zàl ons beïnvloeden; aan ons te zorgen, dat hij ons ten goede beïnvloede, d.i. dat we iets uit hem *leeren*.

De sociale leuzen van onzen tijdgeest zijn samen te vatten in:

Wèg met het militarisme!

Wèg met het kapitalisme!

Wèg met het gezag!

Wèg met de conventioneele opvattingen omtrent het sexueele leven! —

Wat er "gebeurt" met de personen, of de "bewegingen", die deze leuzen dragen, welke hun programma's of organisatie's zijn, raakt niet het wezenlijke der kwestie. Maar in die leuzen is al het goede en al het kwade uitgedrukt, dat leeft in de motievenwereld van bewegingen of personen. Laten we dus die leuzen, één voor één aan een innerlijk-moreele critiek onderwerpen.

"Weg met het militarisme!"

Wat is het militarisme — of liever: wat is een militair?

't Spreekt vanzelf, dat ik niet de mannen op het oog heb, die alleen door omstandigheden (wet, broodnood, enz.) gedwongen worden een tijdlang soldaat te zijn en dan vechten als 't moet en heel blij zijn als 't niet moet. Ik bedoel hier de type van den echten beroepsmilitair, of, om de moreele benaming te bezigen: ik spreek van den militair-uit-intentie.

En dan omschrijf ik een militair aldus: een man, die tot beroep gekozen heeft, in dienst van een regeering, geweld te doen zegevieren, onverschillig of de speciale zaak waarvoor hij vecht, rechtvaardig is of niet.

Van deze omschrijving mag ik geen woord terugnemen, en ik geloof, dat ieder ernstig lezer zal beämen, dat ze evident juist is.

Is een militair niet werkelijk een man, die tot beroep gekozen heeft, in dienst van een regeering uiterlijk geweld te doen zegevieren?

Niemand zal toch durven beweren, dat een militair als zoodanig te strijden heeft voor verwezenlijking van moreel *recht!* De werkelijk actieve militair, al is hij ook de hoogste in rang, heeft niet uit te maken, welke van de twee strijdende mogendheden in haar recht is, welke van de twee strijdende mogendheden moreel gelijk heeft.

De militair is gewapend met geweer, revolver, degen, kanon, — allemaal dingen, die dienen om hem, die ze hanteert niet zoo waar mogelijk, zoo rechtvaardig mogelijk te doen zijn, maar zoo sterk mogelijk, zoo geweldig mogelijk. En die geweldmiddelen moet de militair wel degelijk gebruiken *op bevel,* gehoorzamend, onverschillig of de zaak waarvoor hij strijdt, rechtvaardig is of niet — óók een waarheid, die niemand ontkennen kan. Een militair staat *in dienst.* Hij *dient* zijn monarch of president en heet volstrekt onverantwoordelijk te zijn voor de moraliteit van den eventueelen oorlog. De militair moet vechten, niet oordeelen. Hij màg zelfs niet oordeelen.

Ziedaar, wat een militair is, ziedaar welken geest het militarisme belichaamt.

Hoe hebben wij nu, van consequent innerlijk-moreel standpunt uit, over het militarisme te oordeelen? Is het militarisme een zegen of een vloek voor de menschensamenleving? Wat moeten we zijn: militarist-uit-intentie of anti-militarist-uit-intentie?

Laten we vooral niet vergeten, dat 't ons om den *geest* van militarisme te doen is. Zijn we 't eenmaal met de "moraal der intenties" eens, dan hebben we ons eerst ernstig af te vragen: welke is de wezenlijk-militaristische, welke is de wezenlijk-antimilitaristische *intentie*?

We zagen, dat voor de type "militair" alleen uiterlijk geweld gelden mag en dat de vraag over recht of onrecht bij de strijdende partijen voor hem niet de minste beteekenis mag hebben. Het devies, dat het onvervalschte, consequente militarisme in zijn vaandel moet schrijven luidt dus: "Geweld is mij alles, recht niets".

Zoo ooit, dan geldt het hier: een vraag goed stellen is haar oplossen. Het militarisme is onzedelijk, onheilig, 't is een vloek voor de menschheid. Het militarisme wil immers de zegepraal van 't geweld als zoodanig, en dat is verkeerd, dat is in de hoogste mate im-

moreel. Tegenover het militaristische devies: *Geweld alles, recht niets*, zal een consequent eerlijk mensch den moreelen stelregel plaatsen: *Recht alles, geweld niets.*

Tegen dezen stelregel kan op twee wijzen gezondigd worden:

1e door geweld als zoodanig goed te keuren.

2e door geweld als zoodanig, (dus zonder te letten op 't motief, waaruit 't geweld ontstaat,) af te keuren.

Eerbied voor uiterlijke kracht is de levensvoorwaarde van het militarisme, dat zoo ontzettend veel rampen over de menschen heeft gebracht. 't Zou gemakkelijk zijn en goedkoop sensationeel, hier vele gruwelen van den oorlog op te sommen; maar dit zou ons niets verder brengen.

Het kenmerkende van den militaristischen geest is ook volstrekt niet: wreedheid. Ja, een militair, een leger kàn wreed zijn, maar dat kan een geleerde en een artiest òòk. Maar wie zou daarom wreedheid zoeken in het kenmerkende van wetenschap of kunst? Het opsommen van oorlogsgruwelen leidt de aandacht der menschen maar al te veel af van het kenmerkende, het wezenlijk-eigene van den militaristischen geest: eer-

bied voor uiterlijke, overwinnende kracht. — Als we ons goed in dat kenmerkende indenken, moeten we inzien, dat de militaristische geest zich volstrekt niet alleen in legers en oorlogen uit, maar onze heele maatschappij doortrekt. Dezelfde militaristische geest, die een volk gek van blijdschap maakt, als 't vaderlandsche leger ten koste van duizenden jonge menschenlevens "overwonnen" heeft, drijft ook massa's moderne barbaren naar circus en varieteiten-theater om zich te verlustigen in halsbrekende acrobatentoeren en spannend-gevaarlijke stierengevechten.

Diezelfde ééne militaristische geest doet partij- of geloofsgenooten in de handen klappen van pret, als ze zien, dat hun "debater" of "apologeet" hun tegenstander "vastzet" en "overwint". 't Is ook dezelfde militaristische geest, dezelfde eerbied voor, hetzelfde vertrouwen op uiterlijke kracht, dat de "lijdelijk-verzetters" een propagandawapen doet smeden uit de daad van een jongen man, die weigert soldatendienst te verrichten. Is die daad van dienstweigering ook niet iets *uiterlijks*, lijdelijk-verzetters? Waarom grijpt ge dan naar die uiterlijke daad om er "propaganda" mede te maken? Omdat ge nog altijd vertrouwt op de kracht van iets uiterlijks. Omdat ge geen reine, consequente antimilitaristen-uit-intentie zijt, die van *geen*

enkele uiterlijke kracht blijvenden groei van menschelijk geluk verwachten. "Maar, als alle jonge mannen dienst weigerden, zou het gezag wel gedwongen worden den oorlog af te schaffen". Zoo? Wilt gij iemand tot iets *dwingen*? Is dat militaristisch of anti-militaristisch? Of ge nu strijdt met staal in de vuisten of met "daden in de vuisten" dat zal toch, moreel gesproken, op 't zelfde neerkomen. Ik zeg u niet, dat ge geen opstand moet maken, revolutionairen — doet wat ge niet laten kunt. Ik zeg u niet, dat ge soldaat moet worden, lijdelijk-verzetters — doet, wat ge niet laten kunt. Maar ik zeg u wel, dat ware anti-militaristische propaganda niets hopen mag van uiterlijk staal- of vuur- of dadengeweld. Neen, al werden morgen ten dage alle oorlogen onmogelijk gemaakt, al verdwenen alle geweren en degens en kanonnen en revolvers voorgoed, dan nòg zou 't militarisme leven zoolang er menschen zijn, die sociale verbetering verwachten van uiterlijke kracht, lichaamskracht of zielskracht. Alwie een "strijder" wil zijn is bezeten door den rampzaligen militaristischen geest, al wil hij ook geen soldatenpakje dragen, en al schettert hij nog zoo luide tegen de gruwelen van den oorlog.

Daar is maar één anti-militaristische propaganda, die niet, op den keper beschouwd, even

militaristisch is als de gruwelijkste oorlog. Die ééne propaganda is de reine propaganda der Waarheid. De Waarheid breekt zich baan in de menschheid, langzaam, natuurlijk, geleidelijk, door dat de menschen het wezen der dingen zien en het laten zien aan wie hen begrijpen kunnen. De propagandisten der Waarheid zijn stille denkers: wijsgeeren en mystieken. De wijsgeeren toonen het wezen der dingen, de innerlijke werkelijkheden — in casu het wezen van een sociale leuze — aan hun medemenschen door kalme, zakelijke, van alle uiterlijke effectmakende schittering ontbloote redeneering; de mystieken, door duidelijke, eenvoudige voorbeelden uit de voor allen zichtbare natuur, angstvallig zorgend, dat er geen andere suggereerende kracht van die voorbeelden uitgaat dan de innerlijke macht der Waarheid.

Maar zóó propageeren de "anti-militaristen" van onzen tijd hun denkbeelden niet. Bij hen is gemier en gestommel van uiterlijke daden. Dienstweigering! Revolutie! Machtsorganisatie! Geen praat-Christendom maar daad-Christendom! Kan in zoo'n lawaai de ernstig-kalme stem der Waarheid gehoord worden?

Ik weet, dat ik zal verdacht worden, laf te zijn en lafheid te preeken. Voor de duidelijkheid

echter wensch ik er op te wijzen, dat ik diepen eerbied heb voor moedige zielen. Maar de moed, waarvoor ik knielen kan is heel iets anders dan wat de massa "kracht" of "karaktervastheid" of "vastberadenheid" of "taaiheid" noemt. Die moed is in zekeren zin het tegendeel van taaiheid. Die moed is *dee*moed, gedweeheid, kneedbaarheid des gemoeds ten opzichte van de Waarheid. Die moed heeft niets te maken met forsche spieren of knuisten, met doeltreffende geweren of kanonen, met harde daden. Die moed woont niet in een mensch, die er een genot in vindt, andere te "overwinnen" in oorlog of polemiek of dadentournooi. Die moed is in 't oog der oppervlakkigen veeleer een zwakheid dan een kracht. Die moed is gelatenheid, kalme gelatenheid, vreugdevolle gelatenheid, gevoed door de overtuiging dat de Waarheid zich zal doen gelden ondanks alles.

Jezus was een moedig man, Jezus zooals hij vóór ons rijst uit historische overlevering, bevrucht door het religieuze menschengemoed. Hij had de zwakheid niet te kunnen meeliegen met de leugens der Farizaeën en putte uit die zwakheid de mooie kracht, de waarheid te zeggen in duidelijke, scherp omlijnde begrippen, die hij niet verborg tegenover de grooten dezer aarde. Hij was zoo teer van gemoed dat hij

weende bij 't ongeluk van anderen, en putte uit die gemoedsteederheid de heilige kracht, onvermoeid te streven naar de verwezenlijking van algemeen menschengeluk. Hij had zoo weinig persoonlijk weerstandsvermogen, dat hij zijn eigen recht niet verdedigen kòn; maar juist daarom had hij den hoogen moed te zwijgen voor zijne rechters, zijn kruis te dragen naar Golgotha om daar gelaten te sterven, gehoond en bespot door alle fatsoenlijke menschen.

Hij vertrouwde in zijn werken-voor-de-eeuwen maar op ééne macht: de Waarheid.

Aan de Waarheid had hij genoeg.

Hij was geen dichter, die indruk trachtte te maken door mooiheid in woorden.

Hij was geen "strijder", die handig schermde met wapens van metaal of logische kunstgrepen.

Hij was geen held-van-de-daad, die zijn uiterlijk doen en laten wilde toonen aan iedereen en overal, om zooveel mogelijk menschen voor zijn ideeën te winnen. Hij wist dat zijn ideeën reëel waren ook zonder uiterlijke daden.

Toch deinsde hij niet terug ook de uitwendige daden te doen, die als strenge consequenties uit zijne ideeën moesten voortvloeien. Zijn gelaten-staan voor de rechters was een "daad" van lijdelijk verzet. Zijn gang naar Golgotha, het kalme toelaten van zijn kruisdood —

alles lijdelijk verzet. Maar die uiterlijkheden gebruikte hij niet als propaganda-middel. Hoe gemakkelijk had hij voor de rechtbank en op zijn weg naar Golgotha schitterende woorden kunnen zeggen, wat een "figuur" had hij niet kunnen maken! Maar de Waarheid was hem te heilig, te sterk-in-zich-zelf, om haar te willen helpen met schittering van woorden of beweeg van "daden".

Toch spijt 't mij soms, dat hij aan 't kruis, zoo heelemaal in 't publiek, gestorven is. Want zijn volgelingen hebben — tegen zijn geest in — van zijn mooi lijdelijk verzet een propaganda-middel gemaakt. Zij hebben niet stil devoot geluisterd naar den wijsgeer en mysticus Jezus — zij hebben den heldhaftigen martelaar gaan vereeren, en, neerziende op ongeloovigen hebben ze gezegd: die held is ònze man. Zij hebben gaan gelooven in Jezus *en dien gekruist.* Ach, we weten met welk gevolg!

Wèg van 't kruis, dat de Christenen verlaagd hebben tot propagandawapen! Ter school nu bij onze en Jezus' trouwe leermeesteresse: de Natuur! — Daar ligt een stuk land te droomen in de kalme stemming van een mooien najaarsdag. Gij ziet geen druk leven in dat land, maar ge weet, dat er leven in is. Levende zaden liggen aan de oppervlakte van den bodem en bereiden

zich voor op de blije ontkieming van de lente. Wees voorzichtig! Zet uw voet niet op den bezaaiden akker, stoor niet de rust der vruchtbaarheid. Want de zaden moeten ontkiemen in stille aarde. Is er beroering in den grond, dan kan het zaad niet worden bevrucht door licht en lucht en warmte. Straks zal de lieve Natuur sneeuw leggen op 't land, om de kou te weren en om zaad en akker te bedekken met plechtige stilte.

Mochten mijne woorden vallen op de dadenoppervlakte der menschelijke samenleving, geruischloos als de sneeuwvlokken van een stillen winterdag! Als ze maar een klein stukje van de buitenzijde der maatschappij bedekken en 't behoeden voor groeiverstorende beroering, dan heb ik al veel *gedaan*.

NASCHRIFT.

Tot nu toe beschouwde ik den militaristischen en anti-militaristischen *geest*, het militaristische en anti-militaristische *motief*, en toonde aan, dat de verbreiding van den anti-militaristischen

geest: "Recht alles, geweld niets" alleen op waar anti-militaristische wijze geschieden kan dus zonder eenig blijvend heil te verwachten van uiterlijk geweld, welke de aard van dat geweld ook wezen mocht.

Maar nu rijst een andere vraag: is geweld *altijd* af te keuren? Moet men niet tot geweld zijn toevlucht nemen om in een *bepaald* geval, een *bepaald* persoon te helpen?

Op 't eerste gezicht schijnt de moreele stelregel "Recht alles, geweld niets" geheel Tolstoïaansch. Hij is het echter niet.

Tolstoï veroordeelt alle geweld [1]) als zoodanig, bewerende dat geweld *altijd* iets slechts is. Daarmee ben ik 't volstrekt niet eens. De consequentie dwingt mij, geweld als zoodanig nòch te veroordeelen nòch goed te keuren. Moreel gesproken is geweld op zichzelf *niets*, dus niets goeds maar ook niets kwaads. Geweld *wordt* goed, als er een goed motief aan ten grondslag ligt, geweld *wordt* slecht, als er een slecht motief aan ten grondslag ligt.

Een goed motief moet echter vóór alles waar zijn. Een revolutionaire d.i. gewelddadige propaganda voor anti-militarisme is dáárom af te

---

[1]) "Geweld" opvattende in den zin van lichamelijke, aanvallende krachtsuiting van mensch tegen mensch.

keuren omdat de drijfveer van zulke propaganda *onwaar* is. Zij stelt zich voor als zuiver anti-militaristisch en zij is dat niet, omdat ze nog altijd zegenrijke vruchten hoopt te plukken van den een of andere geweldsvorm. Maar er kan wel degelijk een goed, waar motief ten grondslag liggen aan geweld, dat gebruikt wordt *niet* om sociaal-verbeterende propaganda te maken maar om in bepaalde gevallen bepaalde personen te helpen, of bepaalde onheilaanbrengende personen te tuchtigen. Er is niet de minste moreele inconsequentie in 't optreden van den zachtzinnigen Jezus, die de wisselaars met een zweep den tempel uitdrijft. Waarom niet? Omdat 't motief, dat Jezus tot geweld aanzette, goed was.

Afkeer van geweld als zoodanig is evenmin de zuivere innerlijk-moreele anti-militaristische geest als eerbied voor geweld als zoodanig. De consequente, moreele anti-militarist-uit-intentie is *indifferent* tegenover geweld, d.i. hij wordt er niet toe aangetrokken, maar hij heeft er evenmin een afkeer van. Hij voelt zich aangetrokken tot goede motieven, hij heeft afkeer van slechte motieven; liefde tot het innerlijk-goede, haat tegen het innerlijk-slechte is zijn diepste levenskracht. Die levenskracht kan hem wel degelijk drijven tot heiligen toorn en ook tot geweldpleging. Maar dan is zijn geweld goed en mooi,

omdat 't dan de dienaar is van 't recht. Ik, die mij zuiver anti-militarist-uit-intentie voel, zou geen oogenblik aarzelen een moordenaar desnoods te dooden om een onschuldige tegenover hem te verdedigen. Ik geloof, dat Tolstoï ondanks zijne leer hetzelfde zou doen. Volkomen geweldloosheid is een utopie, zoolang de menschen maar menschen zijn. Ons practisch streven moet daarom gericht zijn op een minimum van onrechtvaardig geweld, anders is 't geen practisch streven. Dat minimum van onrechtvaardig geweld is in bepaalde omstandigheden (o.a. in 't zooeven aangehaalde voorbeeld) alleen door geweld te bereiken. In zulke omstandigheden, zal daarom de consequente anti-militarist zijn toevlucht tot 't onvermijdelijke minimum-geweld nemen, want dat minimum-geweld zal dan geheiligd worden door zijn goed motief.

Laat me, om zoo duidelijk mogelijk te zijn, resumeeren:

1. Het wezen van den militaristischen geest is: eerbied voor uiterlijke, overwinnende kracht.

2. Reine anti-militaristische propaganda wil het wezen van den militaristischen geest meer en meer uit de menschelijke samenleving doen verdwijnen.

3. Het motief van reine anti-militaristische propaganda moet zijn: eerbied voor, vertrouwen op innerlijk Recht allèèn.

4. Reine anti-militaristische propaganda zal dus met geen enkele uiterlijke kracht ageeren.

5. De reine anti-militaristische geest verbreidt zich alleen, doordat menschen de Waarheid *zien*, en de Waarheid *laten zien* aan hen, die begrijpen kunnen.

6. Er kan een goed motief ten grondslag liggen aan geweld, dat gebruikt wordt, niet om een idee te propageeren, maar om in bepaalde gevallen een bepaald onrechtvaardig geweld op een minimum te reduceeren.

ANARCHISME.

Tot nu toe hebben we de uitdrukking: *recht* gebruikt in de meest vage beteekenis, die ieder begrijpt. Als b.v. een mensch, die niemand ter wereld kwaad doet, door een moordenaar op een eenzamen weg aangevallen wordt, dan weet ieder, dat het recht aan de zijde van den aangevallene is en dat de moordenaar onrecht doet.

Maar aan die vage beteekenis van recht hebben we op den duur niet genoeg. Vragen we ons nu eens ernstig af: hoe moet "recht" nauwkeurig bepaald of ten minste omschreven worden?

Wat is recht? — 't Spreekt vanzelf dat ik vraag naar de eeuwige, natuurlijke beteekenis van recht, niet naar de verschillende vormen, waarmee men recht of onrecht bekleed heeft in wetboeken van allerlei soort.

Er wordt vaak gezegd, dat de roeping van den mensch is, mensch te zijn. Deze uitdrukking is juist, in zooverre zij protesteert tegen alle buiten-natuurlijke opvattingen aangaande 's menschen bestemming en den mensch onderscheidt van alles wat niet mensch is. 't Is waar,

dat de mensch zijn roeping in zijn eigen natuur draagt, evenals planten en dieren. De menschelijke natuur verschilt van planten en dieren en bijgevolg is de roeping van den mensch verschillend van die van planten en dieren. De mensch is geroepen te leven *op menschelijke wijze*.

Maar, zooals er geen twee planten of dieren volkomen aan elkaar gelijk zijn, zoo zijn er ook geen twee menschen, die in alle opzichten dezelfde zijn. De eene mensch is begaafd met een helder verstand, de ander heeft betrekkelijk weinig aanleg tot scherp denken. De eene heeft een zedelijk edelen, de ander een zedelijk lagen aanleg. De menschheid is een verzameling van de ongelijkmatigste individuën. Over die ongelijkmatigheid nu heb ik nog niets uitdrukkelijk gezegd als ik beweer: de roeping van den mensch is mensch te zijn.

De ongelijkmatigheid van de menschelijke individuën is de natuurlijke wortel van de begrippen: *recht* en *plicht*.[1])

---

[1]) Ik bedoel: *recht* en *plicht* in den eigenlijken, strikten zin der woorden, dus recht en plicht, zooals ze zijn en blijven buiten alle *liefde*gevoel om. De liefde kent geen rechten en plichten in eigenlijken zin. Wie liefheeft vraagt niet naar rechten en plichten van zichzelf of van den beminde. Hij wil alleen den beminde *dienen* en gelukkig zijn in 't geluk van de persoon die hij liefheeft.

Daar ieder individu een eigen, bijzondere roeping in zich omdraagt omdat hij een bijzondere natuur heeft, is de eene mensch uit natuurlijke roeping superieur of inferieur ten opzichte van den ander. De scherp verstandelijk aangelegde is geroepen leeraar te zijn van hem, die uit natuurlijken aanleg minder gemakkelijk en minder juist denken kan. De zedelijk hoogstaande is geroepen den mensch met zedelijk lager aanleg tot toonbeeld te zijn. De superieure roeping is "recht", de inferieure is "plicht". De wijze heeft 't natuurlijk recht te onderwijzen; de verstandelijk lager ontwikkelde heeft den natuurlijken plicht naar den wijze, den leeraar-van-nature, te luisteren. De zedelijke adelmensch heeft 't natuurrecht een toonbeeld te zijn, de zedelijk lager staande heeft den natuurplicht dat toonbeeld naar krachten in zichzelf te herhalen.

De *radicale* beteekenis van "recht" houdt naar aller menschen taalgevoel iets superieurs in, een zedelijk kùnnen; de *radicale* beteekenis van "plicht" iets inferieurs, een zedelijk moèten. 't Is daarom niet volkomen juist te zeggen: De wijze is *verplicht* te leeraren. Juist is: De wijze is *geroepen* te leeraren, en omdat deze roeping een zedelijk kùnnen inhoudt heeft hij het *recht* te leeraren. Niet juist is daarom de

uitdrukking: de verstandelijk laag ontwikkelde heeft het *recht* onderwezen te worden. Juist is: De verstandelijk laag ontwikkelde is *geroepen* onderwezen te worden, en omdat deze roeping een zedelijk moéten inhoudt is hij *verplicht* te luisteren.

Omdat 't ongetwijfeld, ook voor den onzelfzuchtigsten mensch, een geluk is een superieure roeping in zich te weten, kan men zeggen dat de menschen leven ter wille van de superieuren, ter wille van de besten. Wie de radicale beteekenis van recht en plicht goed in 't oog kan houden, begrijpt wat Maxim Gorki zegt in "Slaapstêe" (vierde bedrijf):

"De menschen . . . leven ter wille van de besten! Daar heb je bijvoorbeeld vischkoopers, ellendig volk, en opeens wordt in hun midden een geboren, zoo een, als de wereld nog nimmer aanschouwd heeft; hij munt boven allen uit, geen andere vischkooper staat met hem gelijk. Hij heeft op 't bedrijf een nieuwe kijk, *zijn* wijze van zien — en met één slag brengt hij 't vak twintig jaar verder. — En zoo leven ook de anderen . . . . de slotenmakers, de schoenmakers en alle andere arbeiders, ook de boeren en zelfs de heeren . . . . alle leven ten behoeve van de besten! Ieder denkt, dat hij voor zijn eigen pleizier op de wereld is, maar

dan blijkt het opeens, dat hij leeft voor Hem, voor den besten. Honderd jaar, of misschien langer leven zij, totdat Hij er is, die boven alles uitmunt."

Wij leven ten behoeve van de besten; niet om de besten een zelfzuchtig genot te verschaffen, maar om hun 't geluk te doen smaken van een superieure roeping. Dat roepingsgeluk is niet zelfzuchtig. De mensch van hooge roeping is zoo vòl van geluk, dat hij niet leven kan als hij niet anderen van zijn geluk kan mededeelen. Hij moet leven voor 't geluk van anderen om zelf gelukkig te kunnen zijn. Altruïsme en egoïsme is bij hem volkomen één.

Het Anarchisme, als stelsel, erkent de natuurlijke ongelijkheid van roeping onder de menschen en de daarmee vereenzelvigde natuurlijke rechten en plichten. Oningewijden zijn geneigd te meenen, dat het Anarchisme absolute gelijkheid onder de menschen beoogt, iedere superioriteit van mensch tegenover mensch bestrijdend. In werkelijkheid erkent het Anarchisme de ongelijkheid der menschen als een onloochenbaar natuurfeit. Het Anarchisme als stelsel, wil wel degelijk dat de menschen leven "ter wille van de besten." Maar het protesteert tegen de *gemaakte* ongelijkheid, die

ons de maatschappij te zien geeft. Het Anarchisme wil de maatschappij hervormen tot een verzameling van menschen, waarin ieder individu zijn eigen roeping wil en kàn volgen. En inderdaad is dit anarchistisch ideaal het ideaal van ieder denkend en waar-voelend mensch. In een menschengroep, waar ieder individu zijn eigen natuurlijke roeping wilde en kòn volgen, zou, bij de bontste verscheidenheid van menschelijke individuën en roepingen, de schoonste orde, de orde van roeping, heerschen. Daar zou geen ander recht bestaan dan het recht der natuurlijke roeping en geen andere plicht dan de plicht der natuurlijke roeping. En als 't Anarchisme ons zegt, dat in de groote menschengroep, die we maatschappij noemen, niet die "orde van roeping" heerscht, dan zal ieder denkend wezen ook dit beämen. 't Is wààr, dat in onze maatschappij menige Cicero achter een ploeg loopt, en menig leeghoofd orakelt op een catheder.

Maar, hoe is die wanorde ontstaan? Hoe moet ze verdwijnen?

Het Anarchisme antwoordt: Het machtsgezag is er schuld aan, dat de natuurlijke rangorde in de maatschappij niet bestaat. Het *natuurlijke* gezag is niets anders dan het recht der superieure roeping. Maar door het *machts*gezag, dat

men door sluwheid en geweld, buiten natuurlijke roeping om, koopen of veroveren kan, is het gekomen, dat menschen van inferieure roeping meer invloed in de samenleving uitoefenen dan menschen van superieure roeping. Verzet u bijgevolg tegen het machtsgezag. Verzet u, "lijdelijk" of door "opstand" of door "algemeene werkstaking" maar *verzet* u! Dan zal de orde der roeping weer heerschen, dan zullen we weer "leven voor de besten".

Heeft het Anarchisme ook hierin gelijk? Moeten we, als denkende menschen, niet alleen het anarchistisch *ideaal* huldigen, maar ook het anarchistische *middel* te baat nemen: verzet?

Neen. We zullen zien, waarom niet.

Machtsgezag is een der vele vormen van uiterlijk *geweld* of *dwang*. Op 't machtsgezag is dus toepasselijk de algemeene innerlijk-moreele stelregel: Geweld *niets*. Machtsgezag is, moreel beschouwd, op zichzelf *niets*, dus nòch goed, nòch slecht. Het *wordt* goed of slecht al naar gelang het motief, waardoor 't in werking treedt, goed of slecht is. De verkeerde archistische geest echter, die de heele "wereld" beheerscht, heeft eerbied voor 't machtsgezag *als zoodanig*, dus zonder te letten op 't motief dat 't machtsgezag bezielt. De "wereld" eerbie-

digt koningen en keizers, niet omdat er edele motieven in de gemoederen van koningen of keizers wonen, maar omdat zij nu eenmaal over groot machtsgezag te beschikken hebben. Zoo eerbiedigt ook de kerkelijke "wereld" haar voorgangers, niet omdat er een profetische geest leeft in 't hart dier voorgangers, maar omdat in hen het geweldige machtsgezag van traditioneele zeden en conventioneel fatsoen is belichaamd. Het wezen van den slechten archistischen geest is: *eerbied voor machtsgezag als zoodanig*. Die archistische geest is, innerlijkmoreel beschouwd, onheilig, want de innerlijk moreele mensch heeft alléén eerbied voor goede innerlijke motieven, voor innerlijke superieure roeping, die niets anders is dan een samenstelling, een "molecuul" van goede drijfveeren.

Ware anarchistische propaganda, die geen philantropie wil zijn, die niet goed wil doen aan een bepaald volk of voor een bepaalden tijd, maar die motieven wil zaaien, waardoor de archistische geest meer en meer uit *de* samenleving zal verdwijnen moet dus niets, volstrekt niets verwachten van uiterlijk machtsgezag, m. a. w. zij mag niemand willen *dwingen*. Want vertrouwt zij, al is 't ook in nòg zoo geringe mate op machtsgezag, hoopt zij iets te verkrijgen door *dwang*, dan is zij geen anarchistische

propaganda, maar hoogstens philantropie, die tegen enkele rampzalige uitingen van gezag protesteert. Kan warmte verdreven worden door warmte? Koude door koude? Gezag door gezag? Dwang door dwang?

Zie, ik voel me werkelijk anarchist-uit-intentie. Mijn ideaal is spontaan te gehoorzamen alléén aan het mooiste, het waarste; ik wil niet *gedwongen* worden en niemand *dwingen*. Maar juist daarom keur ik de anarchistische propaganda af, zooals we die zien ageeren voor "revolutie" of "algemeene werkstaking" of "verzet" hoe "lijdelijk" dit ook zijn moge. Anarchistische bewegingen, die de menschen, gezagvoerders of niet, willen *dwingen*, zijn zelf doortrokken van den archistischen geest. Zij zijn niet, wat ze beweren te zijn. Hun motief is niet waar, en daarom niet goed.

Zooals er maar één waar anti-militaristische propaganda bestaat, die niet na kalm, streng moreel onderzoek militaristisch blijkt, zoo bestaat er ook maar één anarchistische propaganda, die niet is propaganda-door-machtsgezag. Die ééne propaganda is wederom de propaganda der Waarheid. De Waarheid dwingt niemand; *zij laat zich zien* — meer niet. De propagandisten der Waarheid dwingen ook niet. Elk dwingen in naam van de Waarheid achten zij een beleediging, der Waarheid aangedaan.

Radicale verbetering der menschelijke samenleving is niet het gewelddadig vernietigen van den een of anderen uiterlijken vorm, maar de veredeling, het waarworden en het reinworden van de diepste oorzaken, waaruit alle uiterlijke vormen der samenleving ontstaan. Die diepste oorzaken, we weten 't, zijn de drijfveeren in het gemoed der menschen zelven. De drijfveer nu, die in laatste instantie de orde der roeping verstoort, woont volstrekt niet alleen in hen, die dingen naar den een of anderen machtspost in de officiëele wereld, maar in allen, die naar invloed streven buiten den invloed der Waarheid om, naar succes, buiten het succes der Waarheid om, naar roem, buiten den roem der Waarheid om. Die drijfveer is niet het uiterlijk gezag zelf maar de innerlijke zucht meer te "gelden" dan men is. Al werden reeds op dezen dag alle gezagsvormen "afgeschaft" of in bloed gesmoord, de pronkmanie — in al haar verschillende phasen: heerschzucht, eerzucht, standophouden — zou nieuwe, even tirannieke gezagsvormen blijven scheppen. Zoolang geen veredeling komt op den *bodem* der werkelijkheid, in 't gebied der *oorzaken* van de samenleving, zoolang is er niets gedaan voor radicale verbetering.

Verdenk mij nu niet, lezer, dat ik u tot iets wil aansporen. Neen, ik verwacht zóó

weinig van dwang, ik ben zóó anarchistisch, dat ik zelfs den zwaksten dwang, zelfs het "aansporen" wil vermijden. Ik wilde u maar laten zien, dat eenvoudige Waarheidskennis en eenvoudig Waarheidzeggen héél practisch is. Ja, de simpele Waarheidkenners en Waarheidzeggers — wijsgeeren en mystieken — blijken de éénig *radicaal* practische menschen, van 't oogenblik af, dat we met alle utilitarisme breken, en de radicale vraag stellen: wie doet iets, niet voor bepaalde personen of bepaalde tijden, maar voor den *blijvenden* groei van menschelijk geluk? Ik weet wel, dat de namen van stille denkers niet genoemd worden als "wereldhervormers". De oppervlakkige wereld zal haar schouders blijven ophalen over droomers en dweepers. Maar zijn ook de zaden der bloemen niet verborgen in den schoot der aarde? Zijn de zaden niet onooglijk, ontdaan van alle schittering en kracht? En toch zouden er geen mooie bloemen, en geen krachtige eiken kunnen groeien als er geen onooglijke, verborgen zaden bestonden. De gedachte is een verborgen zaad ontkiemend op den *bodem* van de werkelijkheid der menschelijke samenleving. Niets is zoo heilzaam voor de menschheid, niets zoo gevaarlijk voor de overheersching der Caesars als de gedachte.

Waarom is de Caesar van Shakespeare onwillekeurig bang voor Cassius? Omdat Cassius denkt, stil denkt, niet geeft om spoedig, uiterlijk succes.

"Laat welgedane mannen om mij zijn,
Met gladde haren, en die 's nachts goed slapen.
Die Cassius ziet er schraal en hongrig uit;
Hij denkt te veel; die mannen zijn gevaarlijk.
. . . . . Lezen doet hij veel;
Veel neemt hij waar en goed, en hij doorschouwt
Volkomen 's menschen doen; hij mint geen spel,
Als gij, Antonius; houdt niet van muziek;
Hij glimlacht zelden, en, zoo ja, steeds zoo,
Alsof hij 't zich verweet, zijn geest beschimpte,
Dat die om iets ter wereld lachen kon". [1])

Cassius heeft de heilige kracht in zich, die de heerschzucht doet kwijnen: de gedachte. Hij is echter niet consequent, omdat hij zelf nog heerschzuchtig is:

"Nooit is bij zulke mannen 't hart voldaan,
Zoolang zij iemand grooter zien dan zij,"

Omdat hij zelf nog heerschzuchtig was, vertrouwde hij nog niet op de gedachte alléén. Hij organiseerde een politieke strijdbeweging tegen Caesar. Caesar viel, — maar een nieuwe Caesar

---

[1]) Julius Caesar, eerste bedr. tweede toon. Vertaling van Dr. Burgersdijk.

volgde hem op. De Cassiustype zònder heerschzucht is de ware anarchist-uit-intentie. Deze "doet" niets; hij ziet Waarheid en zegt Waarheid. Hij stoot geen vorsten van den troon, maar *denkt* de heerschzucht weg, langzaam maar zeker. Hij weet wel, dat de heerschzucht nooit heelemáál uit 't hart der menschen verdwijnen zal; maar hééle vrijheid blijft zijn ideaal, en tot de verwezenlijking van dat ideaal draagt hij meer bij dan alle mannen-van-de-daad te zamen.

Ik noemde u meermalen de *oorzaaks*ziekte, die alle onheilvolle uitspattingen van onrechtvaardig gezag ten gevolge heeft: de pronkzucht. De geneesheer-door-Waarheid wil de ziekte heelen of ten minste verzachten door deze te kennen en te doen kennen. Diagnose en geneesmiddel vallen voor hem samen. Voor ziekten van bepaalde personen en bepaalde tijden is deze geneesmethode niet voldoende. Maar in het eeuwige rijk der oorzaken, waar aller tijden geluk en ongeluk worden bereid is deze methode de eenig ware.

Laten we daarom dit hoofdstuk eindigen met een nauwkeurige diagnose der pronkzucht.

Alle menschen worden met de ziekte pronkzucht geboren. De pronk-begeerte is ééne van de vele kwalen, samenhangende met onze

tragische mislukking van onze geboorte af.[1])

In ons zelven dragen we reservevoedsel genoeg voor de pronkzucht om haar nooit geheel te doen sterven. We zullen altijd min of meer den drang in ons blijven voelen meer te "gelden" dan we zijn.

Maar die pronkzucht groeit tot onzalige heerschmanie als ze ook nog voedsel van buiten ontvangt. Dat voedsel wordt haar *niet* geboden in rechtvaardigen lof, in eerlijk erkennen van werkelijk bestaande superioriteiten. Rechtvaardige lof is waarheid. Waarheid echter kweekt zelfkennis. Zelfkennis echter matigt de pronkzucht.

Het voedsel der pronkzucht is: *miskenning;* miskenning door onwaren lof, of miskenning door onwaren blaam.

Onware lof. — Omdat wij van geboorte af min of meer eerzuchtig zijn, wijzen wij onwaren lof niet van de hand. Wij scheppen er vermaak in, bewierookt te worden. En, eenmaal gewoon aan 't hooren van lieve woordekens doen we ons best, die lieve woordekens altijd waardig te schijnen. Wij sloven ons af om niet te dalen in lofwaardigheid. Door onwaren lof wordt het ook voor middelmatig-getalenteerden mogelijk

---

[1]) Zie Sacramenten: Doop.

den weg naar succes te bewandelen — ten minste voor een tijd. Die weg naar succes is breed. Maar één ding is er erg lastig: je mag er niet flink, rechtop loopen. Op gelijke, héél korte afstanden staan er paaltjes, en aan ieder paaltje hangt een bordje met 't opschrift: "Men wordt dringend verzocht laag-gebukt te gaan en slechts bij hooge noodzakelijkheid zijn hoofd rechtop te houden". Op dien weg wordt men ontzettend moe. Maar 't succes is alleen te bereiken door laag-gebukt te blijven gaan. — Ziet ge ze kruipen, die arme sukkels? Van tijd tot tijd brengt een "vriend" hun een courant of een tijdschrift waarin weer lieve woordekens over hen geschreven zijn. Dan geven ze hartelijke handjes aan hun vriend en zeggen: "Gij hebt me begrepen". En even gaan ze zitten langs den weg, om te rusten. Maar de rust duurt niet lang. Want weldra komt een "vijand" met een courant of tijdschrift. Dan staan ze weer op en strompelen weer voort met gekromden rug en gebogen hoofd. — Komt hen niet te na, gelukkigen, als uw geluk u lief is. Want zij kennen bij ondervinding de macht der lieve woordekens — zij zullen die woordekens fluisteren tot u, ze zullen u lokken mee te kruipen om hen te ondersteunen van tijd tot tijd. —

Onverdiende blaam is ook een voedzame spijze

voor de ingeboren pronkzucht. Mijnheer X. heeft uw boek slecht gerecenseerd en uit de recensie hebt ge kunnen opmaken, dat hij 't niet eens gelezen had. Mijnheer Y. heeft uw gedrag afgekeurd, afgaande op uiterlijken schijn, zonder iets te begrijpen van uw zieleleven. Dàt kunt ge niet verdragen. En ge gaat schrijven of spreken: "Menschen, hoort mij, X. heeft ongelijk, Y. is een lasteraar". — En als ge uw deugden en talenten nu niet erg, erg overschat, dan zijt ge een Waarheidsheld, zooals er niet één geboren wordt in honderd jaar.

Maar als ge niet zoo'n buitengewoon Waarheidsheld zijt, zult ge 't de menschen onder de oogen duwen of in de ooren schreeuwen tot dat 't hun gruwelijk verveelt: "X. heeft mij vreeselijk miskend, Y. heeft mij schandelijk belasterd. Want ik heb wèl schrijverstalent, ik ben wel een deugdzaam mensch". Waarschijnlijk zijt ge leep genoeg, om 't zóó te schrijven, dat de menschen 't tusschen de regels moeten lezen of 't zóó te zeggen, dat ze 't tusschen uw woorden moeten hooren. Maar ge zult uw eer terugeischen met woeker! Gij krijgt haar echter niet weer, ten minste niet met woeker. Dan trekt ge u terug op uw kamer, en in sombere eenzaamheid projecteert ge uw talenten en deugden om u heen. Hoe droevig zien ze u aan! Eén

voor één komen ze naar u toe als geplaagde kinderen naar hun moeder. Ze leggen hun hoofd in uw schoot en zien u aan met lieve smeekoogen: ach, vertroetel me een beetje! Die leelijke X., die gemeene Y. heeft me zoo gesard! — Ik heb medelijden met u, arme miskende ziel! Maar — ge zult uw talent en uw deugden willen wreken, gij zult óók aan 't critiseeren, aan 't afkammen gaan, en de slagen van uw wraak zullen niet rechtvaardiger zijn dan de slagen van X. of Y., die uwe ziel zoo wreed doorvlijmden. —

Ik weet, lezer, dat ik u niet twee-maal-twee-vier uitrekenen kan, dat mijn diagnose der pronkzucht juist is. Ga in u en denk er eens over na. Misschien heb ik iets *waars* gezegd over de bron van alle gezagsmisbruiken. En dan hoop ik meer *gedaan* te hebben dan allen, die in schetterende strijdschriften of preekende strijdbewegingen tegen eenige *uitingen* van gezag protesteerden.

Ziehier dus, in 't kort mijn innerlijk-moreel oordeel over 't Anarchisme:

1°. De bijzondere roeping van ieder mensch is vereenzelvigd met zijne bijzondere natuur.

2°. Er zijn superieure en inferieure roepingen. Superieure roeping is *recht* in den strikten zin

van 't woord, inferieure roeping is *plicht* in den strikten zin van 't woord.

3°. Het Anarchisme erkent de ongelijkheid der menschelijke roepingen, en de daarmee vereenzelvigde rechten en plichten.

4°. Het Anarchisme protesteert tegen de *gemaakte* ongelijkheid der menschen, door zich te verzetten tegen 't gezag.

5°. Verzet tegen 't gezag is niet consequent anarchistisch.

6°. Het reine streven naar 't anarchistisch ideaal, n.l. een maatschappij, waarin de orde der roeping heerscht, is 't streven de Waarheid te zien en te laten zien.

7°. Door dit reine streven alléén wordt de oorzaak van alle werkelijk en mogelijk gezagsmisbruik verzwakt. Die oorzaak is: de ons allen aangeboren menschelijke pronkzucht.

KAPITALISME.

We constateerden al in "Kloosterdeugden", dat het geld in onze maatschappij niet alleen ruilmiddel is, maar ook macht, en dat 't daardoor een bron van leugen is geworden. Geld is een vorm van geweld, en daarom is ook op 't geld de moreele stelregel toepasselijk: "Recht alles, geweld niets". Wie de vorige bladzijden begrepen heeft, zal nu vanzelf inzien, dat de diepste oorzaak der geldleugen niet in 't geld zelf ligt, maar in 't motief, het geld te willen gebruiken òm te liegen. Hij zal ook vanzelf begrijpen, dat dit motief gelijk àlle innerlijke motieven, niet "op te heffen" is of "af te schaffen", maar dat het slechts langzaam en zeker weggroeien zal door de reine propaganda der Waarheid. — Deze gedachten leiden ons tot een innerlijk-moreel oordeel over het thans bestaande Socialisme, in zooverre dit den "Klassenstrijd" predikt.

Ik onderscheid Socialisme en Socialisme, evenals Christendom en Christendom.

De idee des Christendoms, het ideëele Chris-

tendom wordt uitgedrukt in de woorden van Jezus: "Bemin God boven alles en uwen naaste gelijk uzelven, dat *is de* wet en *de* profeten".

Het *kerkelijke* Christendom echter, beleden door de groote massa van hen, die zich Christenen noemen, vervloekt, met Paulus, ieder die een andere "leer" durft verkondigen dan de "Schrift" of de "Kerkelijke Overheid".

Zoowel het ideëele Christendom als het kerkelijke bestaat in werkelijkheid. Het eerste leeft in 't streven van alle goede menschenharten, het tweede is vastgelegd — niet alleen *verborgen* maar *vastgelegd* — in officiëele dogma's.

Zóó onderscheid ik ook Socialisme en Socialisme.

De socialistische idee, het ideëele Socialisme spreekt in schoone, fiere spreuken, die de socialisten op hun vaandel schrijven: Recht voor Allen! Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap! Waarheid! Arbeid adelt! enz.

Het Socialisme als "partij" waarbij de massa is aangesloten, die zich "socialist" noemt, bestrijdt de geldbezitters, organiseert de arbeiders om hen machtig te maken tegenover de werkgevers, belijdt den klassenstrijd.

Zoowel het ideëele Socialisme als de socialistische „partij" bestaat in werkelijkheid. Het

eerste leeft, gelijk het ideëele Christendom, in het streven van alle goede menschenharten, — op den *bodem* der realiteit — de "partij" is vastgelegd in het dogma van den klassenstrijd.

De kerkelijke Christenen ontzeggen den naam van Christen aan ieder, die zijn ideëen niet wil vastleggen aan hun dogma's. En daarin hebben ze, *als kerkelijken*, groot gelijk. Maar wie zijn ideëen wil losmaken van kerkelijke dogma's heeft minstens evenveel recht op den innerlijk-moreelen menschelijken eeretitel "Christen" als de strengste dogmaticus, indien de idee des Christendoms, indien de ideëele Christenheid, nl. hevige liefde voor al wat schoon en edel is, gloeit in zijn hart.

Zoo zal ook de socialistische partij geen mensch als "lid" erkennen, die niet den klassenstrijd erkent, en als middel ter sociale verbetering huldigt. En daarin heeft ze, *als partij*, ook alweer groot gelijk. Maar wie van den klassenstrijd geen blijvenden groei van menschelijk geluk hopen kan, omdat hij onweerstaanbaar voelt, dat dogmatische klassenstrijd en haat en afgunst tegen de "gelukkigen dezer aarde" *practisch* noodzakelijk samengaan, kan even veel recht op den innerlijk-moreelen, menschelijken eeretitel "Socialist" hebben als de vurigste partij-

man. Wie, zonder het dogma van den klassenstrijd te belijden, leeft in de eigen socialistische idee, wie eerlijk streeft naar de verwezenlijking van recht voor allen, vrijheid, gelijkheid, broederschap, wie vóór alles de Waarheid dienen wil, lediggang minacht en arbeid eert, is wel degelijk socialist in den diepsten zin van 't woord.

Ik geloof, dat ik in mijn hart wel degelijk socialist-uit-intentie ben, en toch belijd ik niet het socialistische dogma van den klassenstrijd. En ik kan den klassenstrijd niet erkennen als factor in de vrijmaking der menschheid, juist omdat hij in strijd komt met mijn innige socialistische gevoelens. Socialist is, in ondogmatischen zin, alwie streeft naar socialiseering, naar verbroedering der menschheid. En zoo iemand kan, als hij consequent is in zijn bedoelen, en de menschen niet overschat, geen zegen van den klassenstrijd verwachten. Wie de menschen niet overschat, wie de ingeboren pronkzucht der menschheid kent, weet, dat machtsgezag bijna altijd voeren moet naar onderdrukking. Insgelijks moet dogmatische klassenstrijd voeren naar afgunst en haat van mensch tegen mensch — zeker geen factoren van menschenverbroedering.

Moet dan de klassenstrijd tegengegaan worden?

Ik antwoord: met onderscheid.

De arbeiders hebben gelijk, groot gelijk, als zij zich organiseeren tegen de onbegrensde macht der patroons. De patroon tracht àls patroon geld te verdienen, — laat de arbeiders àls arbeiders dat óók doen. Dat is een vorm van concurrentie, van dezelfde concurrentie, die ook bestaat tusschen kapitalisten onderling. De concurrentiestrijd is niets edels, maar in onze kapitalistische maatschappij voor de meeste menschen noodzakelijk om aan brood te komen. Verstandig is 't dus, dat de meeste menschen dien concurrentiestrijd voeren in zijn verschillende vormen, den klassenstrijd incluis. Maar verkeerd is 't, onwaar en onsocialistisch, dien concurrentiestrijd, zij 't dan tusschen kapitalisten onderling of tusschen arbeiders en patroons, aan te zien als een factor ter bevrijding der menschheid. Concurreert, organiseert u, strijdt waar gij 't noodzakelijk levensonderhoud voor u en de uwen zoekt, ziet in den klassenstrijd zelfs een philantropisch middel om den materieelen toestand van bepaalde menschen in bepaalde tijden te verbeteren — maar maakt van den klassenstrijd geen partij-dogma. Ziet hem niet aan voor een zegenende kracht, die werkt voor den blijvenden groei van algemeen menschengeluk, kweekt geen nieuwen haat, en nieuwen nijd,

waar de liefdeplanten der toekomst moeten groeien.

Het tragische van een mooie idee is altijd, dat zij, juist wegens haar schoonheid, door belanghebbende schijnheiligen kan geëxploiteerd worden. En het gevaar van exploitatie groeit, als de idee vastgelegd wordt in een formule, een dogma. De christelijke liefde-idee b.v. is heerlijk. Maar juist daarom kan ze misbruikt worden door schijnheiligen, die beweren uit liefde te handelen. En wat heeft het misbruiken van die christelijke idee zoo gemakkelijk gemaakt? De christelijke dogma's. Men behoeft zich maar aan de een of andere christelijk-dogmatische formule te onderwerpen, om van een kerkelijk genootschap den officiëelen titel van "Christen" te krijgen, en dàn is 't heel gemakkelijk de gemeenste bedoelingen te bedekken met "christelijkheid."

Zóó is het ook gesteld met de socialistische rechtvaardigheids-idee. De idee "rechtvaardigheid" is zoo heerlijk. Maar juist daarom kan een schijnheilige zich met haar tooien. Voeg bij de rechtvaardigheids-idee een partij-dogma, b.v. klassenstrijd en ge hebt breede wegen gebaand naar eer en invloed en baantjes voor talrijke Farizaëen. Ik geloof aan de goede trouw

van velen, die den klassenstrijd gepredikt hebben, evenals ik geloof aan de goede trouw van Paulus, die de engelen vervloekte, als zij een ander evangelie beleden dan hij. Maar Farizaeën vragen niet naar de goede trouw van heldhaftige baanbrekers. Farizaeën speculeeren op de domheid van de massa en helaas, zij slagen maar al te vaak. "De *roovers* hebben gewonnen," zei stervend de *revolutionair* Robespierre — en in zijn woord sprak een goed deel der menschengeschiedenis.

Het gevaar van ideeën-verkrachting ligt zelfs in dingen, die veel ijler zijn, dan kerk- of partijdogma's, n.l. in mooie namen. Omdat ik de Waarheid zoek om ze te bezitten voor mij zelf en kalm uit te zeggen aan anderen, zal ik mijn leven lang wantrouwen alle menschen, die prat gaan op mooie namen.

"Christen" is een mooie naam, naar "christelijkheid" is heel dikwijls niets dan kerkelijkheid, d. i. lage sectengeest.

"Anarchist" is een mooie naam, maar men kan "anarchist" worden, omdat men 't zoo jammer vindt, geen tiran te kunnen zijn.

"Realist" is een mooie naam, maar de "realist" kan speculeeren op de viesheid van hen, die in de gewone realiteit geen walgelijkheid genoeg

meer vinden, en daarom modderen in eigen vuile phantasie.

"Socialist" is een mooie naam, maar schreeuwers om recht kunnen "socialist" zijn, omdat zij geen kans zien, uitzuigers te worden.

Ik wou, dat ik al die mooie namen kon afschaffen. Dan zouden we niet meer zoo licht vergeten, dat de goedheid en de slechtheid der menschen alleen in hun bedoelingen te zoeken zijn.

SEXUEELE ETHIEK.

Wij zijn nu genaderd tot de teerste van alle menschen-aandoeningen, de geslachtsliefde. Zoo kort mogelijk, zoo duidelijk mogelijk zal ik zeggen wat ik meen niet te mogen verzwijgen. De revolutionairste leuze van onzen tijd: "Weg met de oude, conventioneele opvattingen omtrent het sexueele leven!" zàl ons gemoed aanraken. Of zij onze ziel verreint ofwel bevuilt hangt af van de vraag, of wij haar moreel ontginnen kunnen, of wij ons een zuiver, duidelijk-te-omschrijven innerlijk-moreel oordeel over haar kunnen vormen. Die leuze negeeren, alsof ze ons in 't geheel niet aanging zou zelfoverschatting zijn: niets is geheel en al vrij van zijn omgeving, geen ziel is geheel en al vrij van den invloed der domineerende leuzen van haar tijd. Die leuze verkeerd begrijpen, haar onwaar opvatten in ons gemoed, zou zeer gevaarlijk zijn. Leugen omtrent menschelijk leven is kanker voor de ziel.

Wat is leelijk, wat is onzedelijk, onheilig, onheil-aanbrengend op sexueel gebied?

Van innerlijk-moreel standpunt uit kunnen we niet anders antwoorden dan: *alles* in 't sexueele leven is leelijk, alles is onheilig, wat niet opgroeit uit de mooie, heilige intentie: liefde. Maar *alles* is mooi en heilig, wat geschiedt als spontaan gevolg van ongeveinsde liefde. — Die ééne eisch: ongeveinsde liefde, zal ieder onverbiddelijk stellen, die consequent de "moraal der drijfveeren" wil zien uitleven. Iederen anderen eisch echter zal hij willekeurig noemen.

Nu is 't een verblijdend verschijnsel, dat vele vooruitstrevenden in hun sexueele opvattingen dien éénen eisch: werkelijke liefde, vooropstellen. Dat is verblijdend, omdat zij daardoor bewijzen, den waren zegen des levens te zoeken in 's menschen hart zelf. Maar van den anderen kant vind ik 't bedroevend, dat zij vaak nog principiëel andere eischen stellen. *Principiëel*, dus *buiten het welzijn van derden om*. Ik denk er niet aan te ontkennen, dat in 't sexueele leven rekening moet gehouden worden met 't welzijn van echtgenoot of kind. Met 't oog op 't welzijn van derden zullen b.v. de sexueel samenlevenden in verreweg de meeste gevallen een burgerlijk huwelijk moeten aangaan. Maar dit heeft met 't *principiëele* der kwestie niet te maken. Bedroevend vindt ik 't, dat zelfs vooruitstrevenden voor 't geoorloofd-zijn van de

geslachtsdaad *op zichzelf*, een anderen eisch stellen dan: ongeveinsde liefde. Daardoor wijken ze af van de reine, consequente innerlijke moraal om toe te geven aan den immoreelen stelregel: het doel heiligt de middelen.

Hoe toch wordt dikwijls, ook door vooruitstrevenden, geredeneerd over de moraliteit der sexueele daad?

"Het *doel* der geslachtsdaad", zegt men, "is het te verwekken kind. Zonder dat doel is de sexueele daad onzedelijk".

't Is niet moeilijk aan te toonen, dat deze redeneering niet consequent innerlijk-moreel is. Het *doel* is iets *buiten* ons. Het doel is als object te bereiken of als product voort te brengen — maar 't is geen innerlijk motief, geen in-ons-zelf-levende drijfveer. 't Is waar, dat het doel dikwijls nauw samenhangt met het motief; 't is ook waar, dat de kennis van het doel eener daad dikwijls een duidelijk licht werpt op den aard der daad zelve. Maar *niet* waar is, dat het doel zelf *in* ons is, *niet* waar is dus ook, dat het doel als zoodanig een daad innerlijk kan karakteriseeren. "Het doel heiligt de middelen" is een immoreelen stelregel, dien we te verwerpen hebben omdat hij immoreel is; dien we dus moeten verwerpen niet op dit of dat gebied, maar overal en altijd. Het doel mag ons iets

over de moraliteit eener handeling *leeren*, maar het doel, op zichzelf, heiligt of ontheiligt een handeling nooit. Alléén in het motief ligt de heiliging of ontheiliging der menschelijke daden.

Wat dan te zeggen over neo-malthusianisme en homosexualiteit? Deze vraag dringt zich op, of zàl zich ongetwijfeld eens aan ons opdringen en gebiedend een duidelijk antwoord eischen. Ons principiëel antwoord moet voor de hand liggen: de *intentie* van neo-malthusiaansche of homosexueele daden is 't eenige, dat onze *ethische* aandacht verdient. Is die intentie: ongeveinsde liefde, dan is de daad goed. Een andere vraag is, òf de intentie dezer handelingen werkelijke liefde en geen bloot zelfzuchtig zinnelijk begeeren is of zijn kan. Deze vraag is geen ethische vraag, maar een feitenkwestie, die we ter oplossing moeten overlaten aan de medische wetenschap. Maar de waarheid van ons zieleleven eischt, dat we in onze beginselen niet schipperen en de "moraal der intenties" *overal* toepassen, àls we haar eens als waarheid hebben erkend. Ik weet, dat ik dingen zeg, die slechts een heel, héél vrije ziel zonder ergernis hooren kan. Als ge de innerlijke moraal dùrft toepassen consequent en zonder schroom óók op sexueel leven, dan zijt ge waarlijk geheel-en-al een innerlijk-moreel mensch.

Als ik me goed indenk in 't motievengebied van al die "doel"redeneeringen in sexueele vragen, zie ik hoe langer hoe duidelijker in, dat zij verwant zijn met den gewraakten orthodox-protestantschen geest, die niet van bevestiging leeft, maar van protest, van ontkenning. De orthodoxe ontkenningsmoraal blijft haar preeken opdreunen in velerlei kerken en velerlei "bewegingen". Maar al haar preeken komen altijd hierop neer: "*Onderdruk* uzelven, *onderdruk* al het aardsche, want hierbeneden is het niet". Daartegenover zegt de innerlijke moraal: "*Ontgin* uzelven, *ontgin* al 't aardsche, want hierbeneden is het wèl"! De Natuur leert ons, dat ieder vruchtbaar wezen vruchten draagt naar zijn eigen aard. Hoe men zich ook het hiernamaals moge voorstellen, geluk kan slechts groeien uit geluk. Zeker, ook het geluk heeft zijn barensweeën. Maar, de stuwkracht, die barensweeën overwint en zaligheid voortbrengt, is vreugde. Onze beste, reinste tijden zijn niet die, waarin we smeeken: Van al het aardsche verlos ons Heer! — maar die, waarin we bidden uit puren zielevrede: 't Is ons goed hier te zijn.

't Is waar, dat we ons zelven moeten beheerschen. Maar beheerschen *ten goede*, is geen onderdrukken. Beheerschen ten goede is kennen en waardeeren en daardoor goed gebruiken. Zóó

beheerscht de natuurkundige de natuurwetten. Hij onderdrukt die wetten niet; hij kent ze, hij waardeert ze, en daardoor komt 't, dat ze hem dienen.

Neen, de kracht, die ons sexueel leven verreint is geen ontkenning, geen onderdrukking, maar positieve Schoonheidsadoratie. Sexueele moraal is identiek met sexueele aesthetica. Wat mooi is, is rein. De Schoonheid zal ons niet opvoeden tot wettelijke gerechtigheid, tot 't doen van wat "mag" en 't laten van wat niet "mag", maar zij zal ons sterken tot het verwezenlijken van een ideaal, dat niet in wetten kan geformuleerd worden. De Schoonheidsadoratie zal, in haar zwakst aanbidden, aan de vrouw de zaligheid schenken lichamelijk schoon te zijn, aan den man de zaligheid, lichamelijke schoonheid te zien. Maar in haar krachtiger aanbidden zal zij man en vrouw doen neerknielen voor wat veel schooner is dan zij beiden: een heerlijke levenstaak, of de machtige pracht der breede Natuur. Dit is nu eenmaal de rijkheid van 't ideaal: het vaardigt geen dogma uit, waaraan vele menschen met verschillenden aanleg zich op dezelfde inerte wijze moeten onderwerpen, maar het geeft allen die 't zien, voedsel voor hun *eigen* gemoed. De Schoonheid propageert zich als de Waarheid. *Zij laat zich zien* — meer

niet. De Waarheid is de Schoonheid. Wie in de Waarheid geen Schoonheid ziet, heeft van de Waarheid niets begrepen.

Gelukkig hij, die Schoonheid ziet. Driewerf zalig, wie de Schoonheid aanbidden kan. Zijn gebed zal niet zijn het vragen van een gunst aan een genadig God. Zijn gebed zal niet zijn het danken voor verkregen gaven. Zijn gebed zal zijn de liefdetaal van een menschenziel, die zich één weet met een andere menschenziel, met vogelen en bloemen — met de Natuur.

O, dat ik 't eenmaal bidden kan:
"Heilige Schoonheid, maak mij rein!
Heilige Schoonheid, maak mij sterk!
Heilige Schoonheid, maak mij vrij!

Ik zal U niet weerstreven, Gij leidster van mijn ziel.

Ik zal gedwee voor U zijn als een kind voor zijn moeder. Laat het kind zich niet leiden door moeder? Ik laat mij geleiden door U.

Ik zal gedwee voor U, Schoonheid, als de harp voor den harpenaar zijn. De harpe laat zich bespelen geheel als de harpenaar wil. Ik laat mij bespelen door U, geen onwil mag zijn in mijn zielesnaren.

Gedwee zal ik zijn, lieve Schoonheid, als een

bloem voor de zon. Door de zon laat de bloem zich beschijnen — ik laat mij beschijnen door U.

Gedwee zal ik zijn, sterke Schoonheid, als voor een orkaan de gedweeë zee. De zee laat haar wateren klateren en spatten haar schuim — zij verzet zich tegen de winden niet. Zoo laat ik mijn ziele doorwoelen door U, dat 't kookt en bruist en ziedt in mij in geestdriftstormen. —

Daar is geen goorheid meer in mij, want de Schoonheid voedde mij op tot rein-beminnen.

Daar is geen schuilhoek in mijn ziel, donkerzwart om leelijks te verbergen. Want de Schoonheid doorlicht mijn heele zijn.

Daar is geen laffe loomheid in mijn hart, want de Schoonheid drijft me voort in 't fierste streven".

NAWOORD.

Op zekeren dag wandelde de twaalfjarige Jezus met zijne moeder in de omgeving van het stadje Nazareth. Zijn vader was onlangs gestorven. Jezus was bedroefd en zeide: "Moeder, ik wenschte wel, dat ik geleefd had in de dagen van Adam, Abraham en Mozes. — Nu schijnt God ons verlaten te hebben. Hij spreekt niet meer door den mond zijner profeten en doet geen wonderen meer door de handen zijner dienaren. Niet waar, moeder, wij leven in een treurigen tijd!" — Maria plukte een roos, gaf ze aan haar kind en zeide: "Zie, God is hier. 't Is nu lente, de stem van de tortelduif wordt in 't land gehoord en de bloesems van de druivenboomen verbreiden goddelijke geuren. De dadelboom en de witte roos van Saron en de lelie der dalen bloeien, en zij bloeien omdat zij wortelen in God. Daar in uw kleinen tuin achter ons huisje is God niet minder dan Hij was in 't groote Eden met Adam en Eva. Neen, Gods orakelen zijn niet verstomd. Zie, hoe de ondergaande zon de hemelen be-

straalt! Haar purperen gloed vlamt in het Westen en wordt in het Oosten weerkaatst. Gods Woord is 't, dat vlamt door de heele Natuur, van het Westen tot het Oosten, in de hemelen en op de aarde."—

Jezus peinsde en staarde beurtelings naar de roos in zijne hand, en naar het verre Westen. Hij zag het purper in de lucht langzaam wegsterven, hij zag de maan blinken in teederzachten glans. En toen kwamen twee jonge menschen voorbij, die pas door 't huwelijk één waren geworden. Jezus zag groot geluk op hun gelaat en frissche, jonge vroolijkheid in hunne oogen, en in heilige geestverrukking riep hij uit: "Ja, moeder, nu zie ik 't! Mijn Vader werkt, en ook ik wil werken." — En van dien tijd af ging hij zich voorbereiden tot de heerlijke taak, den menschen te verkondigen, dat God bij hen en in hen is, bij hen en in hen blijft.—

Ik weet niet meer, waar ik deze legende gevonden heb, maar zij is mij dierbaar geworden omdat in haar de Waarheid leeft, breeder en schooner dan in vele schitterende feiten der "historie". Zij is de ziele-geschiedenis van den mensch, die, in den waren zin des woords, religieus *vrij* is geworden. De godsdienstige horizon van dien mensch is eindeloos wijd, — hij strekt zich uit over de heele Natuur. Maar

de moederkerk is niet vèr van de vrije ziel. Zij is bij haar en als een andere Maria reikt ze haar mystieke bloemen, gegroeid op natuurlijk-religieuzen grond. De vrije ziel neemt die bloemen dankbaar aan, en geeft ze ook aan zusters en broeders, die ze waardeeren kunnen. Daar is een tijd geweest, hij is nog niet zoolang voorbij, waarin die bloemen buitengewoon welig tierden. Ik doel op de "donkere" middeleeuwen. Toen behoefden de gezagvoerders in de kerk het supranaturalistisch omhulsel der dogma's niet zoo angstvallig te bewaren. Er was nog geen Protestantisme, dat hen op de vingers keek en hen dwong de teugels van gezag sterk aan te trekken, op gevaar af, 't gezag te verliezen. Daardoor kwam het, dat het leven der moederkerk zich in haar kinderen vrijer ontwikkelen kon dan thans. De mystieke litteratuur van dien tijd is vol van vrij, godsdienstig leven. Zij is grootendeels een product van 't gemoed der eenvoudige katholieke leeken; zij is wel gekleurd door 't dogma, doch vreest niet, ook de dogmatische banden te verbreken. De poëzie der middelnederlandsche "legende" b. v. is vrije, natuurlijke poëzie, des te vrijer omdat ze niet prat gaat op haar vrijheid, des te mooier omdat ze niet door uiterlijken vorm begeert te zeggen, dat ze mooi is. "De vorm van die ver-

halen is in den regel hoogst eenvoudig, zonder bewuste kunst, maar niet zelden in zijn frischheid en natuurlijkheid vol poëzie. Het kinderlijk geloof en de naïeve, innige vroomheid van zoo menige legende heeft ook voor ons nog een eigenaardige bekoring als we ons stil en met piëteit te luisteren zetten." [1]) Ook het Nederlandsch geestelijk lied was toen niet zoo leeg aan schoonheid, als men geneigd zou zijn te gelooven, wanneer men hoort klagen over die "donkerheid" der middeleeuwen. "Wij geven geen middelnederlandsche gedichten meer uit om de zeldzaamheid of curiositeit, alsof wij mijlen boven de makers ervan verheven waren; wij zijn integendeel hoe langer hoe meer bewondering gaan gevoelen voor ons middeleeuwsch voorgeslacht." [2])

Na de Hervorming is het anders geworden. De poëzie der legende kwijnt. "Vrije bewerkingen zijn zeldzaam geworden. Men houdt zich angstvallig aan de gedrukte, liefst latijnsche teksten. Ook de taal is houterig en mist alle poëzie; 't is een echt boekentaaltje vol pedante participia. Vergeleken bij het naïeve middelneder-

---

[1]) Dr. De Voys. *Middeln. Legenden en Exempelen,* bldz. 11.

[2]) *Middelnederlandsche Geestelijke Poëzie.* J. Verdam. Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Academie van Wetensch. Afd. Letterk. 4de Reeks II bl. 150.

landsche proza maken deze teksten denzelfden indruk als de Beatrijsberijming van pater Vloers naast de mooie middelnederlandsche verzen of als het smakelooze vergulde fabriekswerk, waarmee men in de 19de eeuw de kerken meent te versieren naast een karaktervol, realistisch gesneden beeld uit de middeleeuwen".[1]) En het geestelijk lied? — "Het verliest alle naïeviteit, alle kinderlijke fantasie, alle levenslustige opgewektheid".[2]) Geen wonder! De katholieke kerkelijke autoriteiten moesten in den strijd met den geduchten vijand, het Protestantisme, hun supranaturalistisch gezag vóór alles verdedigen. Het religieuze katholieke leven mocht zich niet meer vrij ontwikkelen en uiten. De heilige Maagd der katholieke mystiek, het hart zelve der moederkerk, moest zich voegen naar formulen, waaraan ze ontgroeid was. Maar die Maagd sterft niet. Zij zal weer tot ons komen stralend van jeugd, haar schoot vol blozende rozen.

Heilige, katholieke Maagd, zóó heb ik U lief. Ik haat U niet, o dierbare Moederkerk, ik min U meer dan ooit.

---

1) Dr. De Voys, *t. a. p.* bl. 359.

2) Dr. Acquoi. *Geestelijk Lied in de Nederl. vóór de Hervorming*, Archief voor Nederl. Kerkgesch. II, Afd. 1. bl. 28.

Laat anderen Uw kleeren bespatten met modderig vuil, ik wil luisteren naar uw woorden van vrij aanbidden.

Ik wil kussen de bloemen, die uwe handen mij bieden.

Geliefde Meesteresse, ik ben u niet ontrouw gelijk de menschen zeggen. Ik zit aan uw voeten en luister, devotelijk stil.

Maar wèg van mij, die uw mond willen snoeren, waanwijs in hun blinden trots.

Wèg van mij, Schriftgeleerden en Farizaeën en haters van alles, wat God of Godsdienst heet.

Bij U wil ik droomen en denken, wègdroomen, wègdenken wat eens mij uw wijsheid verborg.
